

Napút-füzetek

64.

Dudás A. Alex

Anyám emlékére

Azért élünk, hogy bárhol otthonra leljünk.

Az én édesanyám is a legnagyobb szerűbb volt a teremtésben. Első, mindmáig nyomasztó emlékem róla két éves koromból származik. Ő tanított meg ugyan is úszni. Akkoriban, 1958-ban még nem voltak úszóakadémiák, elterjedt volt a mély vízbe dobás gyakorlata. Az én anyám is így járt el. Fölvett a karjába és bevitt a neki derékig érő, hullámozó tengerbe. Megnyugtató hangon elmondta, mi fog történni. Eldob magától, épp csak egy méterre, én pedig ússzak hozzá. Ne féljek, ő ott lesz és segít. Bár feltétlenül megbíztam anyámban, mégis gombóc volt a torkomban az izgalomtól. És ekkor ölelő karjaiból bedobott a vízbe. Kétségbeesetten kapálóztam, literszám ittam a fodros hullámok sós vizét. Aztán valahogy mégis elindultam, kutyaúszásban, anyám felé. Ekkor vettem észre, hogy anyám lassan araszolva hátrál, így nem csökken köztünk a távolság.

Próbáltam kiabálni, de a gyakori hullámok betömték – amint kinyitottam – a számat. Soha nem felejttem azt a szorongató félelmet, amelyet akkor éreztem. Anyám szerető tekintettel bízott és karjával mutatta az irányt. És én nem tudtam leleplezni, hogy csal. Aztán, a végkimerülés határán, anyám kiemelt a vízből és magához ölelt. Prüszköltem, öklendeztem, ziháltam, anyám pedig megdicsért, milyen ügyes vagyok. Karjai biztonságában nem akartam a szemére vetni, hogy becsapott. E jelenetre a bolgár Neszebar tengeri strandján került sor.

Még egy úszással kapcsolatos élményem kötődik anyámhoz. Ez pedig a Szófia közeli Iszkar folyó felduzzasztott taván esett meg. Kirándulni voltunk a hegyekben, amikor a tóhoz érve anyám kijelentette, márpedig átússzuk a tavat. Én alig hat-nyolc évesen kétségbeestem, és le akartam beszélni erről. A távolság legalább kétszáz méter volt. Bizonygattam, hogy ilyen hosszú távot nem tudok úszni, de anyám ekkor anélkül, hogy hiúságomra apellált volna vagy megszégyenít gyávaságom miatt, felajánlotta a vállát, hogy majd abba kapaszkodva megpihenhetek félúton. Olyan megnyugtató volt a hangja, hogy e biztosíték birtokában neki mertem vágni a távnak. S valóban igénybe is vettem gömbölyű vállát, mely szigetként emelkedett ki a vízből. Átérve a tó túlsó partjára büszke is voltam magamra, amit anyám is megfejtelt dicséretével, de a hanghordozásával érezte, hogy sok, ennél komolyabb akadályt is le kell még győznom. Ilyen volt mélyen beúszni a tengerbe. Olyan messzire úsztunk, hogy onnan már piciny pálcikáknak látszódtak a strandolók, s mindenfelé a hullámozó tenger vett körül bennünket. Lenyűgöző élmény volt. Ekkor már természetes közegem volt a tenger, magabiztosan ültem fel a hullámok hátára. Ebből következett azonban sportkudarcom.

Tízévesen szüleim beíratkák a Csasziba úszóedzésekre. Néhány alkalom után az edző felmérte a helyzetet, és megkezdődtek a kilométeres távok. Alig úsztam meg az első ötven métert, az edző, Pali bá' elkezdte mondogatni, hogy túlságosan magasan tartom a fejemet. A mellúszásnál ez még elment, de a gyorsban már feltűnő volt. Csak évekkel később, amikor már elhagytam az edzéseket, jöttem rá, hogy én a tengeren tanultam meg úszni, ahol a hullámok fodrozódása miatt igencsak magasan kellett tartani a fejünket, hogy ne tudjon a sós víz az arcunkba csapni. Ez annyira belém rögződött, hogy nem tudtam átállni a versenymedence sima víztükrére. Emiatt véget is ért sportpályafutásom.

„A tánc, az ember bensejének közvetlen, általános hatású kifejezője.”

(Richard Wagner)

Talán már az eddigi történetekből is kiviláglik, hogy édesanyám nem volt az a tipikus anya, aki félti kisfiát még a széltől is. Ellenkezőleg, ő bátorított újabbnál újabb „hóستettekre”. Tizenhárom éves voltam, amikor nyáron súlyos bicikli-balesetem volt. Nagy sebességgel vágódtam neki egy természkő kerítésnek. Három teljes napon át élet-halál közt lebegtem, kómában. Fél arcomat lemarták a rücskös kövek, a bal karomon csontig kitépték a húst. A negyedik napon tudta csak megnyugtatni anyámat az orvos, hogy megmaradok. De nem lehetett tudni, milyen lesz az arcom, és hogy megmarad-e a bal szemem világa. S én még mindig önkívületben voltam. Mikor magamhoz tértem, még mindig cserélgették a kötéseket az arcomon és a karomon. Édesanyám újra járni tanított a Gyöngyösi úti kórház kertjében. Három hét alatt annyira felépültem, hogy már csak a bevérzett szemem, sebhelyes karom emlékeztetett a tragikus esetre. Az orvos még azt is megengedte magának, hogy jobban sajnálja az összeronc-sólódott kerékpárt, mint engem. De azért előírta, hogy három hónapon keresztül több órát aludjak ebéd után is. Így aztán mindennap kora délután leeresztett redőny mögött aludtam pár órát szeptemberig. Az iskolakezdésre a szemem kitisztult, és minden vonatkozásban fölépültem. S ekkor apám egyszer csak elé-m állt azzal, hogy reméli, többet nem ülök biciklire. Én hajlottam volna erre, de édesanyám közbeszólt, hogy szó sem lehet erről – kezdjek csak el újra tekerni.

E baleset, bár maradandó sérülést nem okozott, gondolkodásomat mégis alapvetően megváltoztatta. Halálközeli élményem nem volt ugyan, de rákényszerített arra, hogy szembenézzek a halállal. S nemcsak úgy általában, hanem kifejezetten a korai halállal. Amikor a gyászbeszéddek kettétört életútról, félbeszakadt reményteli jövőről szólnak. Ott, a félhomályban úszó szobában volt időm elalvás előtt azon morfondírozni – hogyan tudnám elkerülni, hogy sírom fölött hasonló, sajnálkozó nekrológok hangozzanak el. Elhatároztam, attól kezdve úgy fogok élni, hogy életem bármely pillanatában készen álljak a halál-ra. Ezt pedig csak úgy tudom elérni, ha az élet kihívásaira azonnali válaszokat adok az adott helyzet szerinti valós, bevallott érdekeim alapján. Nem halasztom el a döntéseimet, nem tervezek túl hosszú távra, de ha mégis, úgy az addigi tetteim és nyilatkozataim alapján tévedhetetlenül kikövetkeztethető legyen a cél.

*„Az embernek káosz kell a bensőjébe,
hogy egy tánccsillag születhessen.”*

(Nietzsche)

Oh, azok a vasárnapi ebédek! Ilyenkor nem a konyhában, hanem a nappali-ban volt megterítve, ahol az egész ötfős család elfért. Ezen alkalmából velünk élő anyai nagymamám, a bolgár származású Róza mama is velünk étkezett a nagy asztalnál. Az asztal roskadásig tele volt finom étkekkel, tavasztól késő őszig pedig mindez kiegészült a kertünk négy teraszán termett zöldségekkel és gyümölcsökkel. Apám ugyanis, kicsiben, megvalósította a Kert-Magyarország

ideáját. Az agyagos, köves talaj minden négyzetcentiméterét hasznosította. A kora tavaszi újhagymától, a szamócatól a késő őszi birskörtéig szinte mindent megtermelt. Volt egres, ribizli, tövis nélküli amerikai szeder, olasz szilva, sárgabarack és őszibarack. És persze az elmaradhatatlan szőlő. Kedvenc gyümölcsfám egy szinte teljesen kiszáradt őszibarackfatörzs volt, amely kátránnyal bekent, lefűrészelt csonkából állt. Egyetlen élő ága volt, amely az elhalt részek alatti törzsből éledt újjá, aztán apám gondos metszegetéssel életben tartotta, s még gyümölcsöt is termelt e groteszk nyúlvány. Apámnak, a medence ezretűkén, volt egy arany parmen almafája, amelynek, különösen a barnás erezetűeknek, olyan íze, zamata volt, hogy érte én is feladnám az Édenkertet. Apám talán mégis a paradicsomára volt leginkább büszke. Két fajtát termesztett. Az egyik fürtökben lógott az álványzatról és tűzpiros volt, a másik teljesen érett állapotban is sárgás színű maradt. Ez volt a dalmát fajta. Húsában őrizte a napfényt.

Édesapám kertjében én csupán segédmunkát végeztem, azt is csak kérésre. Locsoltam, meg főleg ástam. Apám meg akart tanítani a kertészkedés rejtelmekre, de én inkább az aszfalt vonzásában éltem, bicikliztem, tengóztam. Egyszer mégis megkért, hogy egyeljem ki a hónapos retket. Én, szolgálatkészen, már mentem is a fölső teraszra. Apám még utánam szól: „Az életképebbeket hagyj meg!” Intéssel jeleztem, hogy megértettem a feladatot. Amikor azonban a vetéshez értem, jócskán elbizonytalanodtam. A talajból római falanxként serkentek a nap felé a sűrű, zöld palánták. Mind egyformán magas, alig egycentis volt. Mind egyformán feszült neki az életnek. Meghagyni csak kétcéntinként volt szabad a palántákat, hogy egymást nem zavarva kifejlődhessenek. De hogyan válasszam ki az apám által életképebbnek nevezetteket? Olyan sűrűn voltak elültetve a magok, hogy a kellő távolságot négy-öt palánta kitépésével lehetett elérni. És egyformán fejlődőképesekek voltak. A hadseregben alkalmazott tizedelés jutott eszembe, amely mindig is komoly fejtörést okozott nekem. Egy palántáért négy-öt társának életét fojtottam el csírájában. Ez annyira igénybe vett, hogy csurgott rólam a veríték.

Még egy kitérőt kell tennem, mielőtt visszatérnék a vasárnapi szakralitáshoz. A családunk poliglott volt. Apám '47-ben, amikor az úgynevezett népi demokráciák közt szoros kulturális csereprogramok alakultak ki, és a magyar egyetemisták tömegesen mentek Moszkvába ösztöndíjasként, hogy karrierjüket megalapozzák a szovjet kurzusban, és többségük aztán orosz feleséggel tért haza, ő jó érzéssel nem Moszkvába, hanem Szófiába ment földrajz szakra, hogy aztán balkanológusként kényelmes, mert vetélytárs nélküli tudományos karriert fusson be. S bár ő sem úszta meg nősülés nélkül, anyámmal kötött házassága tartósabbnak bizonyult, mint az orosz feleséget választó kollégáinak. Ötven évet éltek le együtt, komolyabb válságok nélkül. Édesanyám földrajz–orosz–testnevelés szakot végzett a szófiai Kliment Ohridszki Egyetemen. Őt bízták meg a külföldi ösztöndíjas, azaz apám gardírozásával. Így aztán, mivel minket, gyerekeket is megtanítottak a szó szerinti anyanyelvünkre, az egész család beszélte a bolgár nyelvet. Róza mama mondaton belül is váltogatta a magyar és a bolgár nyelvet, anélkül hogy ez problémát okozott volna. Egyébként nagymamám negyvenévi magyar közeg ellenére is erős bolgár, azaz szláv akcentussal beszélt. '56-ban, a temető főkapuja melletti közértben az eladó, amint meghallotta a kiejtését, újra sorba akarta állítani. Szerencsére állt a hosszú sorban egy közeli szomszéd, aki kimentette Róza mamát azzal, hogy

ő nem orosz, hanem bolgár. Az eladó rögtön bocsánatot kért, és előzékenyen kiszolgált. Nem sokon múltott.

'56, annak ellenére, hogy apám a Petőfi Körök aktív részvevője és Nagy Imre-párti volt, inkább a fonákját mutatta nekünk. Apám háromhavi ösztöndíjjal Bulgáriába utazott szeptemberben. Mikor kitört a forradalom, a keleti határokat lezárták, s ő kinn rekedt. Kétségbeesve próbálta a követségen keresztül felhívni anyámékat, hogy lelket öntsön beléjük, hiszen a nehéz időkben családfő és magyar kapcsolat nélkül maradtak. A másik riadalmat én okoztam, alig hat hónaposan. Október utolsó előtti napján, éjszaka 40 fokos lázat produkáltam. Nagymamám a karjában cipelt a golyó lyuggatta utcákon, hogy találjon egy orvost, aki beadja a lázcsillapító injekciót. Hála Istennek, sikerült. Anyámék mégis sokáig hibáztatták apámat – alaptalanul –, hogy magukra hagyta őket a nagy felfordulásban.

De volt egy harmadik nyelv is, amelyet kizárólag Róza mama és édesanyám ismert. Ez a török nyelv volt. Ha nem akarták, hogy megértsük szóváltásukat, törökül beszéltek egymás közt. Mégis e nyelvhez fűződik egyik legmaradandóbb emlékem anyámról. S most végre visszatérek a vasárnapi ebédjeinkhez.

Apám, híven korosztályának többségi képviselőihez, nagyon konzervatív és tekintélyelvű módon töltötte be családfői szerepét. A hétköznapokon alig volt vele kapcsolatunk. Hol a kertben matatott, hol pedig a jegyzeteit vagy könyveit írta. Bár nem kellett őt magáznunk, mint ő tette a saját szüleiével, de azért a bő három lépés távolságot megtartotta. A vasárnapi ebéd éppen azért volt központi esemény, mert apám ekkor mondta el nevelő szándékú hegyi beszédeit. S mindezt a szó szoros értelmében virágnyelven. Én már nagyon fiatalon, tizenkét éves koromban érdeklődtem a politika iránt, napilapot olvastam, s igyekeztem a beszélgetés medrét az engem érdeklő politikai kérdések irányába terelni, de ilyenkor a mellettem ülő Róza mama az asztal alatt megcsípte a combomat. Én rögtön elhallgattam, bár soha nem értettem, mi nem tetszik neki. Először találgattam, hogy mi lehet a baj, de később rájöttem, hogy ő is csak tekintélyelvű okokból hallgattat el, tudniillik gyerekeknek nincsen szava az asztalnál.

De hogy miért is szól ez az emlék édesanyámról, az a következő. Ő az egész ebéd alatt csak az étkek felszolgálásával foglalatoskodott. Ha valamelyikünk tányérja kiürült, rögtön felajánlotta a repetát, s kéretlenül is szedett. Ezenközben apám mondta a maga történeteit. Számomra is érthetetlen módon e hedonisztikus lakomák végkifejlete az volt, hogy az étkezés terén puritánná váltam. Csak jóval később, szeretett feleségem biztosította az ünnep és puritánság azon egyvelegét, amely az ünnep lelkiségére helyezve a súlyt, megfelelt nekem.

Itt kell megjegyeznem, hogy a családunk nem volt vallásos. Mi a bátyámmal meg sem voltunk keresztelve. De Róza mama dühödt ateizmusa és apám piarista neveltetésű toleranciája között mély szakadék tátongott. Így aztán a legjelentéktelenebb kérdésekben is összeecsaptak, vibráló feszültséget okozva a meghitt ünnepi ebéd fölött. S ilyenkor, egy ponton túl, édesanyám, anélkül hogy ránézett volna nagymamámra, továbbra is a háziasszonyi teendőit intézve, kimondta a varázsszót: „kunas ma”. Ez törökül annyit tesz: „Hallgass”! Ettől Róza mama rögtön elnémult. Meglepődve értettem meg ekkor, hogy anyám, minden látszat ellenére, figyelemmel kísérte a vitákat, s kiállt apám mellett. Ezzel vett rá anyám, hogy

figyelemmel hallgassam apám „szentbeszédeit”, még akkor is, ha számomra érdektelennek tűntek. Egyébként anyámmal soha nem is beszéltem direkt politikáról. Ő az Élet alapértékeit közvetítette számomra. De nemcsak az úgynevezett női értékeket, mint család, szeretet, gondoskodás, biztonság, hanem az összes emberi pozitívumot. Sőt, kettős identitást kaptam tőle, a magyar mellé a bolgárt.

Ennek megértéséhez el kell mondanom néhány életrajzi adatot anyámról, hogy miért is volt mentes minden röghöz kötöttségtől. Kezdem azzal, hogy Konstantinápolyban született 1928-ban, jómódú török apától, Szühejla néven. Nagymamám akkor tizenhat éves volt. Dinasztikus okok miatt anyai dédapám megtiltotta, hogy törvényes házasságra lépjenek anyai nagyszüleim, ezért Róza mama és négyéves anyám Bulgáriába költözött nagyanyám bátyjához, Georgi bácsihoz. Bolgár földön a Szühejla név az ismert ötszáz éves történelmi rabság miatt nem volt túl szerencsés, ezért elkezdték Szonja néven szólítani anyámat. Szüleim házassága után a szokványos -né toldat mögé rejtőzve élte hivatalos életét. Apám, s minden magyar kolléga és barát Szonja néven szólította. Csak a velünk élő Róza mama nevezte igazi nevén, még hozzá éneklő török nyelven.

„A táncban benne van kicsinyben a világ: jószág, erő, lassúság mind együtt.”

(Kalidásza)

De édesanyám nemcsak emiatt érezhette magát kirekesztettnek, hanem foglalkozása miatt is, minthogy orosz tanár volt. Márpedig hivatásának tekintette a tanárkodást. Még az is közrejátszott ebben, hogy bolgárként a szláv nyelvcsaládhoz tartozó orosz nyelvet egy kicsit anyanyelvének is érezte. Egyszóval minden megvolt ahhoz, hogy a szokásos magyar passzív ellenállás okán ne kedveljék a diákok. Anyám pedig nem engedett szigorú elveiből. Folyamatos volt a bukás elkerülésére tartott pótvizsgák sora. De ennek ellenére soha nem láttam anyámat szomorúnak vagy ingerültnek. Hatalmas védőbura – ma úgy mondanák: aura – vette körül, amelyben őrizte családját, barátokat és Bulgária eleven emlékét. Ugyanakkor megjegyezték az egyetemi hallgatók, hogy anyám kiváló nyelv tanár. Ezért, mikor később a kandidátusi fokozatért küzdöttek, fellekeresték anyámat, és drága magánórákon készültek fel a nyelvizsgára, mivel az kötelező volt a tudományos fokozat elnyeréséhez. Több intenzív tanfolyamot is tartott anyám az esti órákban. Családunk anyagi helyzete jócskán javult. Ekkor vettük a tévét, az MZ-250-es motorkerékpárt, és ekkor kezdtünk el többet utazni. A munkatöbblet és pénztöbblet miatt anyám és apám közt, mint az lenni szokott, némi nézeteltérés támadt. Anyám ragaszkodott ahhoz, hogy apám vegye ki részét a háztartási munkákból. Ez azzal zárult, hogy ettől kezdve apám is eljárt anyámmal a Fény utcai piacra, ami kedvenc hétvégi programja lett.

Tizenkilenc éves voltam, amikor az egyetemi felvétel alkalmából kaptam egy új öltönyt. Addig a bátyám ruháit és cipőit hordtam. Egy darabig még akkor is így volt, mikor már egy számmal nagyobbra nőtt a lábam és 6 centivel magasabb voltam nála. Bizony szorította a lábamat a 42-es cipő. Érettségimert is az ő öltönyében tettem le. Ezért aztán ünnepélyes dolog volt az első méretes

öltöny megvétele. Anyám elvitt a Kossuth Lajos utcai Úttörő Áruház öltönyosztályára. Én akkor már 183 cm magas voltam. Anyám büszkén mutatott rám, hogy a fiamnak lesz egy öltöny. Az elárusító tekintetével végigmért, és már mondta is: „54-es méret, rövid ujjakkal.” Imponáló volt számomra ez a hozzáértés. Két zakó felpróbálása után meg is vettük első öltönyömet.

Visszatérve fiús nevelésünkhöz, meg kell említeni, hogy egyszer bátyámmal egy 20 cm-es kést dobáltunk egymás felé, úgy, hogy közben másfélszer megfordult a kés a tengelye körül. Így kellett elkapni. A házunk elülső udvarán játszottuk ezt egy hatalmas japánakác lombjai alatt. Mindenki látta, de senki nem tiltott el e játéktól. Pedig több gyermekes anya is látta az utcáról veszélyes mutatványunkat. Ha nem sikerült jól dobni a kést vagy elfogni, bizony az utolsó pillanatban kellett félreugrani, nehogy kárt tegyen bennünk az éles kés. Az óriási japánakác nemcsak árnyékot nyújtott a késdobáláshoz, hanem az ugyan-csak veszélyes játék, a fafogó színtere is volt. Az utcabeli gyerekekkel kergettük egymást a fán. Menekülés közben az ágak legvégeire húzódtunk ki, majdnem letört az ág. Egyik barátom „hegyi embereknek” nevezett el bennünket. Ez a jó biciklista, jó fára mászó, remek szánkózó és síelő megnevezése volt.

Egy sajátos számmisztikai kapocs is volt köztem és anyám közt. Életem jelentős eseményei sajátos egybeesést mutattak az ő évfordulóival. Május 15-én, az ő kijelölt névnapján vesztettem el szüzességemet későbbi feleségemmel, Csillával. Hét évvel később, ugyanaznap esküdtünk, mint szüleim, november 5-én. S mikor anyám halála után kézbe vettem a születési anyakönyvi kivonatot, az ismert 7-i dátum 1-jének nézett ki, ami pedig feleségem születésnapja.

Nem felejttem a balatoni vízibiciklizéseket. Jól bementünk a mélybe, s ott ugráltunk a minikatamaránról a vízbe. Én olyan kicsi voltam, hogy nem értem el a pedált, úgyhogy anyám és bátyám pedálozott, én meg kormányoztam. Anyám egyedül arra szorított bennünket, hogy felhevült testtel ne ugorjunk rögtön a vízbe, hanem fröcsköljük meg a mellkasunkat előtte. Minden más szabad volt.

Hogy miért nem szerepel apám a vizes történetekben, annak az a magyarázata, hogy fiatal korában kilyukadt a dobhártyája, ezért a bal fülére nagyot hallott. A lyukas füle nem érintkezhetett vízzel, mert azonnal begyulladt volna. Ezért ő mindig a parton maradt egy fa mély árnyékában, és olvasott. Egyébként apám fiatalon szertornázott, és erre akart minket is terelni. A japánakác ágai lehetőséget biztosítottak erre, az ágak között kifeszített drótkötéllal és kerítésre támaszkodó ágaival. Rendszeresen végeztünk is húzózkodást meg kelep-fellendülést.

Édesanyám egyke gyerek volt, de mikor 1934-ben a lomi nagybácsihoz költöztek Törökországból, testvérként élt együtt unokatestvéreivel, Nadjával és Mímivel. Nadja idősebb, Mimi fiatalabb volt nála. Hármójuk közül anyám volt a legszebb. Egészséges rivalizálás volt köztük az éneklés, a tánc és a sport terén. Később, mikor unokatestvérei mindketten Pozsonyba mentek férjhez, továbbra is szoros kapcsolatot tartottak fenn. Rendszeresen látogatták egymást. Főleg a korán előzvegyült Nadka járt évente háromszor is Budapestre.

Anyám másod-unokatestvérei pedig olyanok voltak, mint az első, a harmad-unokatestvérek, mint a másodikak. Alig tudtam feltérképezni a rokoni szá-
lakat és megjegyezni a neveket. Anyám leginkább Zóra nevű unokatestvérével
tartott szoros szá-
lakat, minthogy együtt jártak egyetemre. A történelmi hűség-
hez hozzátartozik, hogy apám először Zórának kezdett udvarolni, de anyám
végül lecsapta a kezéről.

*„A nagy táncosok nem a technikájuk, ha-
nem a szenvedélyük miatt válnak naggyá.”
(Martha Graham)*

Minden nyarat Bulgáriában töltöttünk, június közepétől augusztus 20-áig. Négy
fázisban felosztva e két és fél hónapot. Először a közvetlen rokonokat láto-
gattuk meg Lom városában, akár két hétre is. E poros mezőváros hírese volt a
dinnyéjéről. A lomi dinnye olyan volt, mint a csányi dinnye itthon, mézédese és
rostos. Lomban ettük a legtöbb bolgár specialitást, mint a sült paprika, padli-
zsán és túros bánica. Anyám tiszteletére a nagynénikém ilyenkor többször sü-
tött baklavát is, a szirupos édességet.

A város kikötője kiépítettebb volt, mint maga a város. A kizárólag kétszintes
épületek a város építészeti stílusától eltérően, a többi Duna menti kikötőhöz
hasonlóan klasszicista stílusban magasodtak a széles Duna hajói fölé. Az
egész kikötő egy régvolt nagyságot idézett a monarchiák idejéből. Egyedül itt
találkoztam idegen, német feliratozással.

Mi, gyerekek, a bátyámmal a nyári konyhában szálltunk meg, így aztán korán
keltünk, és késő estig hallgattuk a felnőttek mulatozását. Többnyire itt, a nagy-
bácsikámék kertés házában találkoztunk a pozsonyi unokatestvéreinkkel, Tomi-
val és Rumjánával. Akik persze valójában másodunokatestvérek voltak.

Lomból egyenesen Szófiába utaztunk, ahol anyámék egyetemista társai
vártak. Péter bácsiék egy lakótelepi lakásban laktak, mégis szeretettel fogad-
tak minket. Mély hatással volt rám a baráti összetartás e szép példája. Az alig
70 m²-es lakásban akár egy hétig is vendégül láttak bennünket. Volt egy szép
barna lányuk, Iszkra, aki a bátyámnál fiatalabb, nálam idősebb volt. Olyan meg-
hitt volt köztünk a kapcsolat, ami még testvérek között is ritkaság. Ő kalauzolt
bennünket a fővárosban. Moziba is elvitt. A *szárnyas Fifit* láttuk együtt, Gérard
Philippe-pel a főszerepben. Minden szófiai tartózkodásunk alkalmával legalább
egyszer megmáztuk a Vitosát, annak 2000 méternél is magasabb hegyormait.
Egyszer, az indulás előtti este, belázasodtam. Édesanyám ahelyett, hogy lefújta
volna a túrát, engem vett kezelésbe. Két aszpirintablettát adott be, főzött há-
rom forró kamillateát, és két pokrócot tett a paplanomra. Egész éjjel izzadtam,
s reggelre láztalan voltam, bár igen kimerült. Mégis nekivágtunk a túrának. Eb-
ből éreztem, hogy milyen fontosak e megmozdulások. Volt, hogy együtt komo-
lyabb kirándulásokat, túrákat tettünk, például a Rila-hegységben. Ott, a 2925
méter magas hegyen hógolyóztam először félmeztelenül.

Egy alkalommal kétnapos kalandra mentünk. A Muszala-csúcs tövében száll-
tunk meg, turistaházban. Alighogy a faházba értünk, forró csipkebogyóteát kap-
tunk, mint minden hegyászó. Este üvegajtós szobákban helyeztek el bennünket.

Fektetés után leoltották a lámpát nálunk, de a felnőttektől átszüremlett egy kis fény hozzánk. Mi, a bátyámmal, húszperces csöndbenlét után az üvegajtóhoz settenkedtünk, és belestünk Iszkra félhomályban úszó szobájába. A lány fejtől feküdt az üvegajtótól. Meglepett bennünket a látvány. Iszkra a takarót és hálóingét is felemelve nézte gömbölyödő mellét. Ugyanazt láttuk mi is, amit ő. Zsenge melle lassan domborodott alma formájúvá. Bátyámmal kajánul megmosolyogtuk a lányt, de mivel nem akartuk megszegyeníteni, csöndben visszahúzódtunk ágyunkba.

A hegyi túrák után jött a tenger. Addigra már felmelegedett annyira, hogy ne fázzunk benne. Balcsiktól Ahtopolig bejártuk az egész bolgár Fekete-tengert. A Napospart homokjában napoztunk, az Aranyhomok hullámaiba ugrottunk fejeseket. A szilaj hullámok a parthoz közelítve felmagasodtak, majd fodrozódó tarajukkal maguk alá fordultak, megpördítve minket. Többször előfordult, hogy a hullám levonulása után nem tudtam, hol a felszín és hol a tengerfenék. Egyszer az utolsó levegőmmel a fenék felé tempóztam. Alig tudtam módosítani az irányt.

A kilométeres fővenyen 150 méterenként állt egy magasles, ahonnan barnára sült úszómesterek figyelték a fürdőzőket. Mindig volt körülöttük egy-két szép lány, akiknek tetszettek az izmos testű fiatalok történetei a tengerről. Szozopol strandján állt egy fából eszékabált ugrótorony. Volt egy háromméteres és egy tízméteres szintje, ahonnan felügyelet nélkül, bárki ugrálhatott a vízbe. Ott tanultam meg, hogy nagyon magasból ugorva, még a talpas ugrás is veszélyes, ha a testünkkel kiszorított víz hirtelen visszafoglalja helyét. Akkorát üt a hullám, hogy eszméletünket veszíthetjük. Ezért úgy kell ugrani, hogy karunkat fejünk felett kinyújtva, bohócsisakot képezve, levezessük a hullámot. Édesanyám ekkor is hagyta, hogy saját magunk fedezzük fel a tenger törvényeit. Egyedül a napozáshoz ragaszkodott. Nemcsak a tengert, de a napot is imádkozta. Nem beszélve az akkoriban forgalomban lévő tudományos alapozásról a D-vitaminnal kapcsolatban. Ezért aztán mindennap megkövetelte tőlünk, hogy moccsanatlannal fekdjünk a napon legalább húsz percig, aztán hasmánt ugyanannyit. Ezek a percek voltak csak kellemetlenek, de azért éreztem, hogy édesanyám jót akar. Akkor még nem voltak publikusak a napsugárzás káros hatásai.

Édesanyám, bár napimádó volt, többnyire egyrészes fürdőruhában napozott. Nagy ritkán bújt bikiniibe. Ilyenkor láthatóvá váltak hasán a bőrtágulások, melyek Nasca-vonalakként futottak a köldökétől körben a hasán. Amikor kisgyerekként megkérdeztem tőle, mitől ilyen a bőre, ő soha nem hallott hangon mondta, hogy négy kilóval születtem, s annyira kitágult a bőr a hasán, hogy elvesztette rugalmasságát, és ilyen redőzött maradt. Én addig csak dicsérő hangon hallottam, hogy milyen fejletten születtem. Büszke is voltam rá. Ekkor azonban összekeveredett bennem ez a valójában tartalmatlan dicséret és a szorongó lelkiismeret, amiért egy életre elcsúfítottam gyönyörű anyám hasát.

Egy augusztus végi hétvégére egyszer kettesben maradtam édesanyámmal. Róza mama az ORFI-ban kezelte makacs reumáját, apám terepgyakorlaton volt valahol a Balkánon, Gábor bátyám pedig Szegeden készült pótvizsgára. Volt a kertünkben egy régi Champion őszibarackfa, mely pont ezen a hétvégén ért be. Tudni kell a Championról, hogy mimózatermészetű. Amint beérik, rögtön lehullik. Ami lehullik, az rögtön megrohad. Ezért nagy körültekintéssel kell

leszüretelni. Amint elválasztjuk a fától, az ujjaink helye barnulni kezd. Hamarjában meg kell enni. Ezen a hétvégén folyamatosan gyűjtöttük a bő termést. Olyan sok volt, hogy édesanyám azt javasolta – ne főzzünk semmit, tartsunk egész hétvégén „gyümölcsnapot”. Én beleegyeztem, mert szerencsére nem vagyok húst hússal evő férfi. Élvezet volt találgatni, mely barackok értek be, amelyek enyhe tapintásra is elengedték az ágat. Két mozdulattal meg lehetett hámozni őket, olyan könnyen lejött a héjuk. A magról is maradék nélkül levált a fehér húsú, zamatos gyümölcs. Egy nagy jénai tálba gyűjtöttük a félbevágott gyümölcsöt, és villával elfogyasztottuk. Nem volt lelkiismeret-furdalásunk, amiért nem jut a többieknek. Csak azon a hétvégén lehetett és kellett elfogyasztani a termést. Ez a hétvége a mienk volt, anyámmal.

*„A tánc a karok és lábak költészete,
a kecses és iszonyatos anyag, maga a
mozdulat lehel belé lelket.”*

(Charles Baudelaire)

Nyolcéves korom körül szakadt rám az Oidipusz-fátum. Apám halálát kívántam, és feleségül akartam venni szépséges édesanyámat. Ez a komplexus annak ellenére kínozott, hogy családi életünk kiegyensúlyozott és boldog volt. Nem felejttem a vasárnapi állandó programot, midőn apámmal és bátyámmal fejtettük a Népszabadság keresztretjvényét. Sokat utaztunk is együtt. Mégis a halála eljövételét kívántam. Később enyhült az érzés, mégis, tizenhárom éves koromban, mikor anyám válással fenyegette apámat egy lengyel kolléganőnek írt, szándékosan félreértett, kedveskedő levélre hivatkozva, én szenvedélyesen érveltem amellett, hogy anyám váljon el apámtól. Ez volt az utolsó apaellenes kirohanásom. Kamaszkoromban nem volt sok súrlódási felület, mivel az egyik legfontosabb lázadás, a hajviselet, genetikai okokból nem volt támadási felület. Nekem nagyon göndör haj adatott, amelyet nem lehetett vállig növeszteni, mivel fölfelé kunkorodott. Jimmy Hendrixnek becéztek osztálytársaim. Az iskolai vezetés azt követelte meg, hogy három centivel a váll fölött kell a hajnak végződnie. Így aztán az én lázadásom megtorlás és megszegényítés nélkül maradt, anélkül hogy pályatársaim strébernek tartottak volna. A lányok pedig rajongtak zabolázatlan hajtincseimért, kérve, hadd túrjanak bele.

Én ekkor már a szüleimtől külön életet éltem. Egy évig az iskolai Arany Élet újság szerkesztője voltam, szakkörökre jártam, és történelmi tanulmányokat írtam történelemtanárom irányításával. Komoly párkapcsolatom volt egy osztálytársnőmmel. Színházba, moziba jártam. Zongorázni tanultam és komponáltam. Az osztály beategyüttesének voltam a dobosa. Szinte alig találkoztam szüleimmel, nem volt időnk összekapni. Ezért aztán némi döbbenettel mosolyogtam meg apám tekintélyelvű kezdeményezését, mellyel tanulásra akart ösztönözni. Kijelentette, hogy ha a tanulmányi átlagom eléri a 4,5-ös szintet, ő fogja személyesen aláírni a bizonyítványomat. Történt pedig, hogy a II. osztály végén az átlagom 4,46 lett. Ekkor egy érdekes kavarodást okozott a lelkemben, hogy – különösen a történelemből kiérdemelt dicséretes 5-ösre tekintettel – adva volt a kerekítés lehetősége és vele a bizonyítvány szignálása,

amit mégiscsak szerettem volna elérni abban az egy kivételes esetben. Nem is a neki való megfelelés, inkább apám legyőzése okán. De apám megtagadta azt. Ez nagyon mélyen felháborított, és ekkortól végleg annuláltam tekintélyét. Édesanyám ebben, de csakis ebben, partner volt.

Egy fagyos januári napon kimentem síelni a szomszédos rétekre. Volt egy jó sípálya, amely két réten futott át, a közepén a Hermánd utcával. Akkor még földút volt az utcánk, így aztán a kocsik keréknyoma az olvadás után jól megfagyott és jeges vályút alkotott. Én túl éles szögben akartam átcúsúzni az utcán, ezért a keréknyom magába terelte a bal sílécemet, én pedig nagyot estem. Annyira ügyetlenül sikerült a dolog, hogy a síbot megsértette a szememet. Az alsó szemhéjam szélteben felrepedt, és ömlött belőle a vér. Gyorsan hazasiettem. Édesanyám nyitott ajtót, s bármilyen rémesen is néztem ki vérző szememmel, ő nem sikoltzott rémülődözve, nem szidott, hogy miért nem tudtam jobban vigyázni, hanem gyorsan a fürdőszobába vezetett, ahol elállította a vérzést és lemosta arcomról a vért. Később meghallgatta az esésem okát, de egy szóval sem hibáztatott. Így tanultam el anyámtól, hogy a vészhelyzeteket pragmatikusan kell kezelni, nem pedig megmagyarázni és felelőst keresni. Később, autósként én is arra törekedtem, hogy elkerüljem az ütközést, még ha nekem is van előnyöm. Soha nem dudáltam, és soha nem ráztam az öklöm más autós felé, aki a vészhelyzetet okozta.

„Csak két helyen tűrik el a nyakra-főre való ölekezést, a bordélyházban és a táncteremben.”

(M. A. Ham)

Gimnazistaként beiratkoztam a Csörsz utcai MOM Művelődési Ház tánctanfolyamára, táncolni mégis anyámtól tanultam meg. A MOM-ban a táncterem tölgyfa parkettás padlója fényesen csillogott, és majdnem teljesen üres volt. Az egyik sarokban állt a fekete pianó és egy asztal a kottákkal, valamint Gittácska és Árpi bácsi – így hívták a tánctanárokat – személyes holmija. A téglalakú terem hosszanti oldalán székek sorakoztak, ahova az izgatott lányok ültek felkérésükre várva. Gittácska az ötvenes évek divatja szerint makulátlanul elegáns volt, szigorúan éppen a térd felett végződő szoknyával, amely tánc közben kissé feljebb csúszott, de ő ezt nem bánta. Mindig hibátlan, testszínű harisnya simult lábára. Vidám narancssárga blúzáat feszesre simította a keble. Árpi bácsi, aki negyven év körüli volt, csillogó fekete lakkcipőben és frissen vasalt élű szövetnadrágban mutatta be a bűvös tánclépéseket. Egyébként gyapjúpulóverben volt. Éppen csak a nyakkendő feszes csomója látszott ki. De így, pulóverben is úgy tartotta a derekát, hogy abból egyértelműen látszott, a táncban ő vezeti párját. Mikor bemutatták a tánclépéseket, két összefonódó test hullámozása látszott. A zongoránál vézna és alacsony fiatalember szolgáltatta az élő zenét. Kigombolt zakójával szinte lebegett a hangszer felett. Intésre bármikor megszakította, majd tovább folytatta a zenélést. Lulu volt a beceneve, és nagyon kedveltük, már csak a kis korkülönbség miatt is.

Mindig több lány volt, mint fiú. Alkalmanként három lánytöbblet volt. A sor végén ezért két lány egymással, a harmadik pedig Árpi bácsival táncolt. Mivel állandóan váltogattuk partnerünket, ők is sorra kerültek. Érdekes módon mindig

a legkevésbé szép lányok maradtak átmenetileg pártában. Az állandó párcsere szerencsére lehetővé tette, hogy többször is összekerüljek a legszebb lánnyal, Leilával, aki nagyon tetszett nekem. Sajnos, alighogy párba kerültünk, vesztől izzadni kezdett a tenyerem. Ő azonban olyan szelídséggel nézett rám, hogy szerettem volna megkérni, hadd kísérjem haza. De őt nem mertem, ahhoz még kevés volt az elszántságom, hanem egy kevésbé szép lányt – Ildikót. Vele persze nem volt olyan nagy a tét, ezért határozottan tudtam viselkedni, és a kapubejáráthoz érve, a legnagyobb természetességgel csókoltam szájon. Sőt, kisvártatva kezemmel a kabátja alá nyúltam, és megsimogattam a mellét. Nem ellenkezett. Kikapasztalta, hogy milyen érzés e testi közelség, majd kibontakozott ölelésemből, és eltűnt a sötét lépcsőházban. Pár másodperc után felgyulladt a közvilágítás sápadt sárga fénye, de ő már a lépcsőfordulóban lehetett. Már nem láttam. De nem is akartam tőle többet. Újra az én Leilámra gondoltam.

Sietve hazamentem. Édesanyám már várt engem, hogy megtudja, mit tanultunk aznap. Előkerültek a 78-as fordulatú lemezek, amelyek különböző esztrádenét játszó combók felvételeit tartalmazták. Volt köztük cha-cha-cha, swing, twist, tangó, foxtrott és a többi. Édesanyám kiváló táncos volt, és nagyon szeretett táncolni. Különösen velem, mivel a 183 cm magasságom méltó párjává tett. Meg aztán tanulékony is voltam. Anyám pedig remek oktató. Karjával, lábával és egész teste mozgásával, mintegy vákuumszerűen, kijelölte számomra az egyedüli lépéskombinációkat. Neki köszönhetően nagyon gyorsan elsajátítottam a tánc lépéseket. De édesanyámtól nemcsak a táncudást kaptam, hanem ő mutatta be nekem, hogy a tánc lehet az önkifejezés eszköze is. Ezzel aztán egész életemben nagy sikerem volt a nőknél. Az átlagférfiakkal szemben én a zenére figyeltem, s tánc közben megterveztem – persze folyamatos rögtönzésekkel – a zene koreográfiáját. A pörgős rock'n'rollt például nagyon testközelbeli elemekkel tűzdeltem tele. A kiforgatást a zenei mondat végére veztettem fel, hogy mikor visszatérünk az alaphelyzetbe, már egy új lendülettel folytassuk tovább. Sőt, bepörgetés esetén – mint a koreográfia része –, egy csókot is adtam a táncpartnerem orcájára. Egytől egyig, minden táncpartnerem elfogadta a csókot, még akkor is, ha először kerültünk kapcsolatba. Ilyen előzmények után, a lassú táncnál is meglepő tudtam produkálni. Míg más fiúk ekkor használták ki a helyzetet arra, hogy testközelbe kerüljenek párjukkal, én ezúttal is a táncra és a zenére figyeltem. A lassú ütemet felezve gyorsítottam, növelve a lépésszámot. Ezzel felkeltettem a partnereim érdeklődését, hogy most a tánc érdekeli-e jobban, vagy ők maguk. És azért, hogy ők legyenek a fontosabbak nekem, bátran kezdeményeztek.

Minden hónapban egyszer, vasárnap nálunk ebédelt János nagybátyám, apám öccse. Nagyon kedveltem őt, mert újságíróként mindig érdekes történeteket mesélt. Ő volt egyébként keresztapám is, s mellesleg az egyetlen jó táncos apám családjában. Ebéd után, miután leszedtük az asztalt, apámék elfoglalták a nagyszalt a sakkasztalával legalább öt schnellparti erejéig. A hall ilyenkor fényárban úszott. Játék közben, minden lépéskor, szöveges lélektani hadviselést folytattak egymás ellen, „Apis”-nak szólítva egymást. Portisch Lajossal cukkolták ellenfelüket. Kiegyenlített játékerőt képviseltek, így felváltva nyertek. Én többször odaültem hozzájuk, hogy ismerkedjek a sakkjáték szabályaival, de a játszma elején olyan gyorsan lépegettek, hogy nem tudtam követni a stratégiájukat. Csak a

játszma második felében tudtam az állásokat felmérni. Így aztán néhány esetet kivéve, csak a viccelődéseiket hallgattam. Apám egyébként hét éves koromban próbált megtanítani sakkozni. Én örömmel álltam neki. De apám, szerintem, súlyos didaktikai hibát követett el. Azzal próbált engem lelkesíteni, hogy vagy a két bátyát, vagy a királynőjét eleve nem állította fel. Természetesen e bábuk nélkül is mattolt, amit egy idő után megszegyenítőnek éreztem. Ezért aztán különböző indokokkal kikerültem a vele való sakkozást. Csak jóval később, gimnazista koromban játszottam újra, de akkor már legjobb barátommal, Zoltánnal sakkoztam.

„Csak a táncban tudom a legmagasztosabb dolgokat mintázni.”

(Nietzsche)

Apám és János nagybátyám voltak a Dudás család fekete bárányai házasságuk okán. Nagyszüleim nem akarták elfogadni, hogy a számukra oly távoli és idegen országból választott magának arát az apám. Erre magyarázatul szolgál, hogy nagyapámék tizenketten voltak testvérek, és ebből tizenegy az Alföldről házasodott, ahonnan ők maguk is származtak. Egyetlen testvér nőszült a Dunántúlról. Vele hamarosan meg is szakította a kapcsolatot a család. Ilyen körülmények után érthető volt, hogy nagyon nehezen fogadták be anyámat. Később, egy féltékenységi viszály miatt, véglegesen megszakadt a kapcsolat anyám és az anyósa között. Nagybátyám pedig egy Angéla nevű, gyönyörű szép cigány lányt vett feleségül. Ezt is nehezen tudták megemészteni a nagyszüleim. Angéla két gyereket szült, aztán visszaköltözött a cigánysorra, népes családjához. Ettől kezdve nagybátyám apámmal tartotta a legszorosabb családi köteleket, s gyakorlatilag agglégényként élt, rendre bemutatta nekünk csinos alkalmi szeretőit. Ez nagy hatással volt rám, igazolva, hogy nemcsak házassági kötelekben lehet élni. Anyám is kedvelte e jóképű, jó svádájú sógorát, aki még táncolni is tudott.

'56-hoz tartozik még egy történet. Apai nagyszüleim a Rádió ostroma után nem mertek az utcára kimenni. Néhány nap után, mikor elfogyott az élelmiszer-tartalék, felhívták édesanyámat, hogy segítene nekik a bevásárlásban. Mi akkor már Budán, a Sas-hegyen laktunk, ők pedig Pesten a Peterdy utcában. Tömegközlekedés hol volt, hol meg nem. De olyan kétségbeesetten könyörögtek anyámnak, hogy apám távollétében végül vállalta a veszélyes felkérést. S bár édesanyám tisztában volt vele, hogy egy forradalomban milyen sok az eltévedt golyó, mégis bizalommal volt a felkelőkkel szemben. Mivel csak meghatározott porciót vehetett egyszerre, ezért szinte mindennap meg kellett tennie e fárasztó és rizikós utazást. Hála az égnek, szláv akcentus ide vagy oda, sértetlenül teljesítette a missziót. Kamaszkoromban, mikor elmesélte e történetet édesanyám, lekicsinylően szólt az egész Dudás családról. És én neki adtam igazat.

Édesanyámék vegyes, bolgár-magyar konyhát vezettek. A magyar konyha fő ételei, a paprikás krumpli, csirkepaprikás, gulyásleves és rántott szelet mellett bőven készítettek főzelékeket és sült zöldségeket, mint a sült padlizsán és sült paprika. Nem volt étkezés saláta nélkül, ami a nyári hónapokban a bol-

gár nemzeti eledel, a „sopszka” volt. Az ezekhez szükséges alapanyagokat a nagycsarnok bolgárkertész-során szerezték be. Akkor még éppen hogy csak megjelentek a reformkonyhát népszerűsítő cikkek a női magazinokban. Bulgáriából kellett beszerezni egy paprikasütőt is, ezt a fordított kúp alakú berendezést. A sült paprika nálunk ünnepi fogásnak számított. Egyszerre készült belőle paradicsomszószos és fokhagymás-joghurtos öntettel egy-egy tál. Soha nem tudtam eldönteni, melyik a finomabb, ezért mindkettőből elfogyasztottam hármat-hármat, ha jutott. Róza mama hétköznap nem vacsorázott velünk, hanem az étkezésünk befejezésekor készített magának túróból és paradicsomból olivaolajos salátát, és a leszedett asztal sarkán ülve megette. Egyszer megkóstoltam, finomabb volt, mint a mi ételünk.

Az ötvenes-hatvanas években apám egy csirkeólat is fenntartott a kert végében, drótkerítéssel leválasztva. Minden reggel mentünk a tojásokat összeszedni. A hat-nyolc tyúk naponta összesen három-négy tojást tojt. Némelyikük még meleg volt. Ebből készült a jó kis rántotta, de volt, hogy mi a bátyámmal nyersen megittunk belőle egy pohárral. A nagyobb ünnepeken levágtunk egy tyúkot levesnek vagy paprikásnak. Ez azonban nem volt ilyen egyszerű. Sem anyám, sem Róza mama nem volt képes elvágni a torkukat, ezért az élő tyúkot az utca elején lakó Prohászka nénihez kellett vinni, aki cserébe a tyúkok lábaért és fejéért elvégezte a piszka munkát. Volt egy másik néni, aki a közvetlen szomszédságunkban élt, és a macskaalom „többletét” fojtotta meg egy vödör vízben. Szelényi néni kiadta a tetemeiket, amelyeket mi földeltünk el a saját kertünkben. Mindig csak egy kiscicát tartottunk meg. Akkor ez széles körben elfogadott eljárás volt.

A tyúkólban Peti, a kakas kukorékolt és vigyázott a rendre. Úgy szórakoztunk vele, hogy a zárt ketrecen át jól feldühítettük, majd kinyitottuk az ólajtót és futni kezdtünk. Ő a nyomunkban. Csak annyira távolodtunk el, hogy legyen reménye belénk csípni. A sarkunkat olykor el is érte. Aztán beugrottunk a vízzel teli fürdőmedencébe, ahová nem tudott utánunk jönni. Egy darabig topogott a medence szélén, majd lassan visszavonult a tyúkól udvarára. Mi utána somfordáltunk, bezártuk a ketrec ajtaját, és újra hergelni kezdtük.

Édesapám nem kezdte jó szemmel játékunkat, pedig ő is elszórakozott olykor Peti kakassal. Leszedte a fürdőszobai tükröt, és megmutatta benne a kakas tükörképét. Peti kakas nagy hévvel nekiment a saját tükörképének, s ezen nagyot nevtünk, de apám nem sokáig hagyta a tükörhöz csapódni, gyorsan elfordította azt, és kedvesen megsimogatta és nyugtatgatta a kedvencét.

A tyúkól azonban nemcsak a mi javunkat szolgálta. Rendszeresen megdézsmálta egy menyét. Állandóan ellenőriztük a drótkerítést az Antónia lépcső felől, és tömködtük a lyukakat, de hiába. Negyedévenként elvesztettünk egy-egy tyúkot.

Később, mikor rendeletileg megtiltották az állattartást a budai kerületekben, apám lebontotta a tyúkólat, és szőlőlugast alakított ki a helyén. Mézédés saszlát futtatott rajta.

Étrendünket Róza mama révén török ételek, főleg édességek gazdagították. Ilyen volt a ma már hazánkban is ismert baklava vagy tikvenik, azaz tököses rétes. Bolgár, némileg módosított néphagyomány szerint a rétesbe karácsony napján pénzérmekeket dugtak el anyámék. Hogy azokat megtaláljuk, meg kellett enni a rétest. Mindezt az ünnepi vacsora után, mikor degeszre ettük magunkat

a bátyámmal. Édesanyám, tudva, hogy hova rejtette a nagyobb címletű fémpénzeket, segített választani. Így aztán mindig mi találtuk meg a legtöbbet bátyámmal az elrejtett pénzből. Nagyon elégedettek voltunk.

„A szép mozgás a szem muzsikája.”

(Anatole France)

Édesanyám vezetett be a nők világába is. Elsősorban a saját emancipált példáját kínálva. Kisgyerekkoromtól fogva hölgykoszorú vett körül. Apámék barátainak mind leánygyermeke volt, vagy, ha két gyermeke, akkor az egyik biztosan leány volt, mégpedig velem egykorú. Amíg a felnőttek a nappaliban beszélgettek, mi a gyerekszobában játszottunk. Mikor hazatértünk, anyám mindig megkérdezte: „Ugye milyen szép haja van?”, „Ugye milyen szép szeme van?” Mindig telibe talált az észrevétele. Nekem is pont az tetszett. „És ugye milyen okos?” – tette hozzá apám minden alkalommal. Szüleim burkoltan elvárták, hogy én is barátságot ápoljak az ő barátaik sarjaival. Ez kiskoromban még nem ütközött akadályba. Sőt, Szilviával, aki a Hajnóczy utca elején lakott, még szerelembe is estem. Hozzá írtam első szerelmes versemet, amelynek nagy sikere volt. Később azonban egyre nehezebb volt a feltétel nélküli barátság fenntartása. Mészárosék fia, Zsolt például omegás volt, míg mi a bátyámmal Illés-rajongók. Ez abban az időben kizárta a felhőtlen barátkozást. Így aztán elmaradoztak a családi látogatások. Helyükre az énáltalam választott iskolai és utcabeli leányokkal való kapcsolat lépett. Anyámék megengedték, hogy már kiskamaszként fölvigyek a lakásba lányokat. Először csak zenét hallgattunk, könyveket cseréltünk, de gimnazistaként már testi kapcsolatba is léptünk. Eleinte voltak kellemetlenségek. Egyszer, mikor Orsi barátnőmet fölvittem az otthonunkba, éppen a kertben, a lugasban ültünk, amikor a lakásban megszólalt a telefon. A májusi melegben nyitva tartott ablakokon át tisztán lehetett hallani a csörgést. Orsi összereződött: „Az apám lesz az” – jelentette ki vészjóslóan. Annyira megviselte e – valószínűleg alaptalan – feltételezés, hogy akkor és ott nem csókolóztunk, és alig tíz percet voltunk együtt, már ment is haza. Később azonban Orsi is belejött a titkos pásztorórák édes légtöréneke élvezetébe.

Ekkortájt állt elő apám két tanmesével. Az egyik szerint az általa korrepetált lány, amikor együtt maradtak a lakásban, levetkőzött, és felkínálta magát. Apám azonban „nem élt vissza a helyzettel” és távozott. A másik története is hasonló volt. Míg a hallban korrepetálta fiú osztálytársát, annak nővérei a szomszéd szobában átöltöztek, résnyire nyitva hagyva az ajtót, hogy láthatók legyenek. Mindkét történet zanzásított tanulsága az volt, hogy a nők mindannyiszor kísértésbe ejtik a férfiakat, akiknek önmegtartóztatóan ellen kell állniuk. Apám klasszikus, vallásos eredetű kinyilatkoztatásához képest édesanyám úgy vélte, hogy ha egy lány odáig jut, hogy felkínálkozik, akkor a férfinak illik azt elfogadni és beteljesíteni óhaját. Én ez utóbbi megfontolás mentén éltem az életem. Ebben persze megerősített a hatvanas évek szexuális forradalma és a hetvenes évek hippimozgalma is.

Még két esetben szólt bele anyám női dolgokba. Egyszer fölhoztam magamhoz Csillát, akivel már két éve jártam. Zenét hallgattunk, meg Stephen

Leacock *Sunshine Sketches of a Little Town* című könyvéről beszélgettünk. Mikor kimentem a konyhába, összefutottam anyámmal a hallban. Ő minden bevezető nélkül megkérdezte: „Miért nem szeretkeztek?” Nagyon meglepett e kutakodásával, mégis, mikor visszatértem a saját szobámba, szeretkezést kezdeményeztem, s befogadásra leltem.

Másodjára akkor állított válaszút elé anyám, mikor már negyedik éve jártunk – kisebb-nagyobb megszakításokkal – együtt Csillával, és a jogi egyetem utolsó éves hallgatói voltunk. Éppen az államvizsgámra készültem, mikor édesanyám hozzám lépett és közölte: vagy elveszem Csillát, vagy szabadítsam fel, hogy másik férjet találhasson magának. Én elképedtem ezen a női szolidaritáson, és megnyugtattam anyámat, hogy értem és megfogadom a tanácsát. Aztán mégsem cselekedtem e szerint. Továbbra is megtartottam Csillát szeretőmnek, és nem vettem feleségül. Csak két évvel az egyetem befejezése után, mikor már mind a ketten elhelyezkedtünk – én egy pesti külker cégnél, ő pedig egy sátoraljaújhelyi jogi irodán –, kértem meg a kezét. Érdekes módon, anyám ekkor már nem támogatta teljes mellszélességgel házasságomat. Mégis egybekötöttük sorsunkat Csillával.

Az esküvő nem úgy sikerült, ahogy szerettük volna. Mi szerény, néhány szereplős polgári esküvőre készültünk, minden csinnadratta nélkül. De leendő anyósom bejelentette, hogy ragaszkodik a templomi esküvőhöz és a menyasszonyi ruhához, amelyet külön e célra varratna. Meg akarja továbbá hívni hitbéli társait is, meg a teljes rokonságot, mintegy huszonöt főt. Mikor anyámnak ezt elmondtam, ő felcsattant, hogy nekünk is vannak barátaink. Sebtiben értesítjük őket. Össze is jött a mi részünkről is huszonöt vendég. Csinos kis násznép gyűlt össze. Sokukat nem is ismertem. Egy idős asszony meghatóva köszönte meg a gratulációkor, hogy élete legszebb napját okoztuk. Később Csilla segítségével kíséreltük meg azonosítani, de nem sikerült. Az én János nagybátyám pedig, aki nem volt igazán házasságpárti, három évet adott az együttlétünknek, amit bátyámmal közölt. Ezért aztán a mi esküvőnk sem tért el a szokványostól.

„Ha táncolsz, élsz... ha élsz, táncolsz.”

(Heidi Groskreutz)

Elsős gimnazista voltam, amikor anyámmal kettesben üdültünk két hetet Lilafüreden, a Kastély Szállóban. Soha életemben nem voltam ilyen bizalmas viszonyban vele, két hétig összezárva. Egész nap együtt voltunk, nagy sétákat téve a Hámori-tó partján, a Szinva-patak völgyében és a Bükk szurdokjaiban. Megtekintettük a környék ősrégészeti leleteiről, a Szeleta-kultúra emlékeiről híressé vált barlangokat, például a Herman Ottó-barlangot. Én abban a korban voltam, amikor az élet nagy kérdései foglalkoztattak, és éppen akkor voltam először szerelmes Orsiba, az osztálytársamba. Így aztán volt miről beszélgetnünk. Sétáink során az akkor kedveltté vált Máté Péter-szám, a *Hull az elsárgult levél* szüremkedett ki szinte minden ajtón, ablakon.

Édesanyám első nagy szerelme Bojko, egy bolgár fiú volt, a városi zenekar trombitása. Magas, daliás legény, egyszerre gyengéd és férfias. Minden valószínűség szerint egybekeltek volna, ha Bojkónak nincs egy elviselhetetlen rossz tulaj-

donsága – a féltékenység. Minden percéről elszámoltatta anyámat, nem engedte, hogy külön programot csináljon unokatestvéreivel, barátaival. Ha mégis, nagy patáliát csapott. Teljesen ki akarta sajátítani őt. Így aztán édesanyám, szabadulni akarván e nyomasztó teher alól, szakított első szerelmével. Én sokszor eltűnődtem azon, milyen lett volna az életem, ha ez a Bojko az apám. De gyorsan rájöttem, hogy akkor én is másmilyennek születek, az összehasonlítás tehát alaptalan. Mindenesetre a féltékenységet mint a szerelem kísérő jelenségét örökre elvettem. Szerencsémre soha nem gyötört ez az érzés, és engem sem zaklattak vele.

Ebédnél egy nyugdíjas házaspárral osztottuk meg asztalunkat. A hosszú házasevek alatt szinte teljesen hasonultak egymáshoz. Egyformán ősz volt a hajuk, a férfi vonásai meglágyultak, a nő arca megkeményedett. Gyenge világítás homályában könnyen összetéveszthetőek voltak. Ráadásul a ruházatuk sem különbözött – egyforma kiránduló felszerelést viseltek. A férfi geológus volt, és aktív életében a recski aranylőhely után kutatott. Nekem Recskról az internálótábor és Faludy György jutott eszembe. De azért érdekes volt a rögtönzött kiselőadása hazánk érc-
lőhelyeiről. Személy szerint nekem az kötötte le a figyelmemet, hogy ugyan ércbányáink, néhány kivételtől eltekintve, az elcsatolt területeken voltak, azért ásványaink megmaradtak, mint az északkeleti országrész perlitvagyona, amiből még exportra is jut. Ez jobban lelkesített, mint a nagy mélységben megbúvó arany.

Az asszony gimnáziumi földrajztanár volt. Alkalmadtán megkérdeztem tőle, hogy ő milyen álláspontot foglal el abban az akadémikus vitában, hogy Magyarország közép-kelet-európai vagy kelet-közép-európai ország-e. Azt válaszolta, hogy kimondottan földrajzi szempontból Magyarország közép-európai ország. Ezzel én is egyetértettem, de azért kajánul megjegyeztem, hogy egyúttal a Balkán előszobája is. Ezen kuncogtunk egy kicsit, de aztán az idős házaspár, talán provokációtól tartva, megkomolyodva elhallgatott. Elmondtuk nekik, hogy édesapám is földrajzot, az ELTE TTK-n tanít gazdaságföldrajzot. A hölgy megkérdezte, milyen tudományos fokozattal rendelkezik apám. „Docens” – mondtam mérsékelt büszkeséggel. Ekkor eszembe jutott apám története a professzori, azaz nagydoktori cím megszerzésével kapcsolatos vesszőfutásáról. A kandidátusi cím megszerzését követő években apám nagy elánnal készült a magasabb tudományos fokozat megszerzésére. Meg is pályázta az értekezés elkészítéséhez szükséges költségekre a fedezetet. Néhány hét múlva behívták a minisztériumba, ahol egy főosztályvezető fogadta. Kedélyesen elbeszélgettek a disszertáció témájáról, meg arról, hogy a bolgár–magyar baráti kapcsolatokat ápolni kell. Apám ugyanis a bolgár mezőgazdaságról akart értekezést írni. Aztán, mikor apám már megnyertnek ítélte a pályázatát, a minisztériumi bürokrata szinte átmenet nélkül megjegyezte, hogy a pénzügyi támogatásnak a felét, természetesen, vissza kell szolgáltatni neki, a zsebébe. Apám ezen úgy földühödött, hogy elkezdett kiabálni, kikérte magának ezt az eljárást, és kijelentette, hogy ilyen feltételek mellett inkább lemond a tudományos fokozatról. Arca kipirult, a hangja fenyegetővé változott, és egy helyben patogott. A főosztályvezető, mintha mi sem történt volna, bezárta apám aktáját, és egy pikírt „sajnálom” megjegyzéssel lezárta az ügyet. Apám évekig dühöngött, de a nagydoktoriból nem lett semmi. Édesanyámmal sokat beszélgettünk erről, hogy helyesen cselekedett-e apám. Ő lemondóan helyeselte, amit apám tett, bennem mégis azt a meggyőződést ébresztette, hogy én tárgyaltam volna. Édesanyám egyébként is példamutatásával arra tanított, hogy minden helyzetből hozzam ki a

maximumot. Amikor Bulgáriában voltunk, mindig az olcsóbb, belföldi díjszabást fizettük, például a Burgasz–Várna szárnyashajóra olcsóbb jegyet vettünk. Ezt nem csalásként éltük meg, hanem bolgár identitásunk megerősítéseként. De anyám, ha tehette, nem állta végig a sorokat sem. Valamilyen kifogással igyekezett soronkívüliséget biztosítani magának vagy nekünk. Másfél évtizeddel később, amikor harmadik nászutunkon voltunk Bulgáriában Csillával, én is belföldi jegyet vettem ugyanazon járatra, majd a dokknál várakoztunk, nem messze a pénztártól. Csilla odajött hozzám, és magyarul, hogyan másképp, megkérdezte: „Minden rendben van?” A pénztáros meghallotta, és elkezdett kiabálni, hogy mutassuk az útleve-lünket. Mint külföldieknek, az ár több mint dupláját kellett kifizetnünk. De ez nem okozott gondot, hisz még így is olcsó volt, engem mégis megfosztott attól az él-ménytől, hogy nyelvtudásommal előnyt tudjak kicsikarni magunknak.

Édesanyám nem lett volna az anyám, sem pedig nő, ha beszélgetéseink során nem lyukadt volna ki mindig a házasság kérdésénél. Ő az ideális fele-séget egy testileg-lelkileg egészséges nőben látta. Széles csípő, dús keblek a biztosítékai a gyermekek gond nélküli kihordásának és táplálásának. S bár hön szeretett édesanyám e kritériumoknak tökéletesen megfelelt, én mégis a karcsú, vékony lányokat favorizáltam. A közepes, de formás melleket jobban szerettem, mint a nagyokat. Anyám sokat mesélt a párkapcsolatok rejtelmeiről is. Figyelmeztetett, hogy a lányokat nem szabad megsérteni, mert kellemetlen bosszút állnak. Nekem egy ilyen esetem volt életemben. Eszternek hívták a barna lányt, akit megsértettem. Egy este felhívott magához, hogy segítsék az angolceke megírásában. Aztán ott ragadtam. Egész éjszaka hevesen szeret-keztünk. Másnap reggel elváltunk, és én nem hívtam többet. Egy évvel később, a könyvhét megnyitóján találkoztunk. Én mit sem sejtve, felhívtam magamhoz. Ő velem jött. Fergeteset szeretkeztünk, az ő részéről is teljes odaadással. Mi-kor öltözni kezdett, arca váratlanul megkeményedett, és metsző éllel mondta, hogy most ő tűnik el egy évre. Hát ez volt a bosszúja.

Egyébként az idő múlásával változott a női testtel kapcsolatos elvárásom. Csillának, feleségemnek a szülések előtt ágaskodó, okos melle volt, amely a szoptatás után kissé megereszkedett. Ezzel párhuzamosan nekem is jobban kezdett tetszeni a megereszkedett mell mint a termékenység jele. Csilláról a szüleim azt mondták nekem, annyira törekeny, hogy nem tudja kihordani a gyermekeimet. Mikor kilenc hónapra megszülettek három kiló feletti súllyal a fiaim, szüleim megenyhültek, különösen hogy a szoptatás is rendben ment. Csil-lának szélesebb lett a csípője, s a keble is nagyobb. Épp olyan, amelyet anyám a szülések előtt szeretett volna. Csillával való házasságom volt az egyetlen fontos dolog, amiben szembementem szüleim tanácsával. De a tények végül engem igazoltak. Nem beszélve arról, hogy nem tekintettem e kérdést tisztán testi prob-lémának, a lelki szálak is fontosak voltak számomra. Márpedig lelki kérdésekben nagyon megértettük egymást Csillával. Nem volt szokványos nő. Huszonöt évi házasság után, mikor elváltunk, egy vita alkalmával sziszegő gyűlölettel sorolta az együttélés alatt elkövetett bűneimet, aztán egy szempillantás alatt megválto-zott a hangja, és barátságosan megköszönte, hogy mindig kiálltam mellette. Ezt más, átlagnőtől nem kaptam volna meg. Ez a kis nüansznyi különbség újfent meggyőzött arról, hogy jól döntöttem, amikor őt vettem feleségül.

Nem voltak nagy dolgok, amikben kiálltam Csilla mellett, de eléggé kellemtelenek. Egyszer, mikor anyám meglátogatta kis unokáját, éppen tejet itatott vele a feleségem. Anyám kioktatva kérdezte: „Miért nem adtok neki kakaót, az táplálóbba?” Csilla azt válaszolta, hogy legközelebb azt kap. El is jött az újabb látogatás ideje. Nejem éppen kakaóval itatta Bálint fiamat, amikor anyám megint beleszólt: „Miért nem tejet adtok neki? A kakaó elcsapja a hasát!” Ekkor kellett tudomásul vennem, hogy imádott édesanyám Csilla szemszögéből nézve anyós. Mégpedig a férj anyja. Ugyanis a két anyós között nagy a különbség. A férj anyja úgy éli meg fia házasságát, hogy elveszíti őt. A meny mintegy elrabolja tőle, amit aztán nem is tud megbocsátani. Ezzel szemben a feleség anyja boldog, hogy túlrad leányán, ezért aztán hálás a vejének. Ez aztán alapvetően megváltoztatja a kétféle anyós viselkedését. Soha nem értettem, hogy a szinonimákban oly gazdag magyar nyelv miért nem tesz különbséget az anyóspárok közt. A bolgár nyelv viszont két külön elnevezéssel illeti az eltérő családi státust. A feleség anyját tasta, a férj anyját szvekarva szóval különbözteti meg. A vajt fülűek számára még e szavak hangzása is kifejezi a fiatalok házasságához való eltérő viszonyt.

Édesanyámat soha nem hallottam kiabálni, ordítózza veszekedni. Pedig neveltetésem során lett volna alkalom a cigarettázás vagy az első éjszakai kimaradások okán. Mindig észérvekkel vitakozott. Egyetlenegyszer láttam őt magából kikelve patáliát csapni. '72-ben édesapám több mint féléves ösztöndíjjal a Szovjetunióba utazott, így joga volt a családját egy hónapra fogadni. Nyáron utaztunk ki hozzá, vonattal. Amikor a hálókocsiba felszálltunk, a fülkénket elfoglalva találtuk. A vonatjegyek összehasonlítása után kiderült, hogy kétszer adták ki a helyjegyeket. Ekkor anyám elkezdte ordináre módon szidni az orosz családot, bár egyértelmű volt, hogy ők nem ludasak a dologban. Csalónak, hazugnak nevezte őket, és kijelentette, nem hajlandó két gyerekkel állva vagy másodosztályon végigutazni a kétnapos utat. A kiabálás hatására előkerült a hálókocsi kalauza, aki orosz volt. A kalauz legnagyobb meglepetésére anyám őt is megvádolta. Azzal érvelt, hogy mi korábban megváltottuk a jegyet, ezért minket illet a hely, meg azzal is előhozakodott, hogy magyar vonaton ilyen nem fordulhat elő, s milyen blamázs ez az orosz vasutak számára. Végül anyám elviselhetetlen stílusát megelégtelve a kalauz magához intette utastársainkat, és megígérte elhelyezésüket, ha átengedik nekünk a hálófülkét. Amikor elfoglaltuk helyünket, édesanyám azonnal hangnemet váltott, mintha nem is veszekedett volna húsz percen keresztül az igazunkért. Megértettem, hogy felháborodása megjátszott volt, és nagyon is tisztában volt az ilyen esetekkel a keleti blokkban. Egyszerűen felvette azt a viselkedést, amelytől az adott helyzetben eredményt remélt, és megérintve hiúságukat, azt ellenük fordítva, elérte célját. Megint tanultam valamit édesanyámtól, amit később, ügyvédként, részben alkalmaztam ügyfeleimmel szemben, akik történetesen szintén oroszok voltak. Persze egészen más körülmények közt és más eszközök alkalmazásával. De az elv azonos volt.

Egyébként moszkvai utazásunk nagyon jól sikerült. Egyénileg választhattuk meg a városnéző útvonalunkat, ami nem sokaknak adatott meg. Elutaztunk Szentpétervárra – akkor még Leningrádként szerepelt –, és Novgorodba is. Apró adalék, hogy az Észak Velencéjébe vivő Krasznaja Sztrelka, azaz Vörös Nyíl nevű expresszvonat este indult és reggel ért a célba. Apám kényszeredetten közölte

velünk, hogy az út során tilos az ablakon kinézni. Nyilván azért, hogy ne lássuk a hatalmas, ugaron hagyott földeket. Én ennek ellenére már fél ötkor felébredtem és a folyosóról néztem a tájat, de nem szólt rám a kalauz. Pedig a vonatsíneket szegélyező föld elvadult állapotban volt. Pár napos tartózkodásunkat állandó városmegfigyeléssel töltöttük, Szentpétervár mégis mindig mutatott valami szépet magából. A csatornákat barokk és klasszicista paloták szegélyezték. Sok múzeumba is betértünk. Az Ermitázs elvarázsolt gazdagságával. Estére jól elfáradtunk. Édesanyám ennek ellenére kijelentette, hogy meg kell nézni a Szentpétervárra oly jellemző fehér éjszakákat. Így aztán egyik nap vacsora után nem feküdtünk le, hanem összeszedve maradék erőnket, kivonultunk az utcákra, hogy átéljük e ritka csillagászati jelenséget. Lassan esteledett, aztán egyszer csak a nap megrekedt az égbolt horizontja alatt, mintha nem tudná eldönteni, hogy lebukjon vagy maradjon. Sejtelmes szürkülettel borította be a várost. A legszebb mégis a Néva folyó partja volt, ahol a csalóka fények higanyszínű folyammá alakították a széles víztükröt. Hajnali fél kettőig jártuk a csatornák által szabdalta várost. Másnap reggel anyám ugyanúgy hét órakor ébresztett, mintha nem is éjszakáztunk volna előző este. Kedvenc szavajárása az volt, hogy aki éjszaka legény, az másnap reggel is legyen legény. Ez vonatkozott mind szombatra, mind vasárnapra.

*„A tánc a lélek érzéseit a test mozdulataival
fejezi ki, és méltó arra, hogy a zenéhez és a
költészethez hasonló szerepet töltsön be.”*

(Cezare Negri)

Május 24-e minden évben különös nap volt. Ezen a napon ünneplik a bolgárok a ciril írásbeliség, Kirill és Metód napját. Ennek alkalmából a fővárosi bolgárok egész napos szabadtéri partit rendeztek a Sváb-hegyen, egy ifjúsági táborban, ahova ez alkalomból kitelepült a Carevec bolgár étterem, amely főleg kebabcsét, bolgár nemzeti eledelt kínált. Az ünnep előtt hetekkel elkezdődött a találgatás, hogy lesz-e eső, illetve milyen lesz az évben a kebab. Azért is volt különleges ez a nap, mert ekkor a bolgár Róza mama is a családdal együtt ünnepelt fenn a hegyen. Neki mindig vittünk egy kempingszéket, mivel fájós lábaival ő nem tudott a plédre heveredni, s főleg onnan felállni. A bolgárkertészek is mind takarókat terítettek a fűre, majd mint afféle majálison, feltálták a friss zöldségeket, paradicsomot, paprikát, uborkát és hagymát. A kebabcsé hatalmas faszéntüzelésű rostokon sült, ínycsiklandó füstfelhőbe burkolózva, amely a bolgár népzene ritmusára elegyedett a hegyi levegővel. Az ünnepség a nagykövet beszédével kezdődött, aki dicséretesnek ítélte a Magyarországon élő bolgárok erőfeszítését, amellyel fenntartják bolgárságukat, nemzedékeken át. Az egyesület titkára szívhez szóló szavakkal festette le a hazához való hűséget és a bolgár értékek külhoni megismertetését. A lelkész végül a kereszténység megtartó erejét idézte az ötszáz éves török megszállás idejéből. Ezt követően tánccsoportok foglalták el a kövezett pódiumot. A hivatalos táncbemutató után bevonták a nézőközönséget is a kígyózó horótáncba. Édesanyám is beállt a sorba, olykor engem is magával vitt. Megindító volt a táncoló sokaság lendületét érezni. Ezen az ünnepen együtt vettek részt a bolgárkertészek és a bolgár

kultúra reprezentánsai, költők, műfordítók, nyelvtanárok, történészek, megapánk, a földrajztudomány képviselője. Az egyesület vendégeiként e kiválasztottak, együtt a nagykövettel, fontoskodóan félrevonultak egy fedett terembe, ahol meghívták őket ebédre.

Fél egykor kezdte a konyha kiosztani a közembereknek a nem túl olcsó kebabcsét. De mivel rituális jellege volt e bolgár specialitás fogyasztásának, nem nagyon néztük az árát. Különösen, hogy ilyenkor mindannyian Róza mama vendégei voltunk. Mikor hosszas sorban állás után megszereztük a dupla porciókat, először Róza mama kóstolta meg a húsrudakat. Feszülten vártuk a véleményét. S ő minden évben ugyanazt mondta. Hiányzik belőle a bárányhús, így nem az eredeti recept szerint készült. A szerint ugyanis bárány-, borjú- és sertéshús darált masszájából kell készíteni, esetenként a bárányhús kimaradhat. De az már nem hiteles. Ennek ellenére mintegy engedélyt adott az elfogyasztására, amit mi boldogan megtettünk, mivel a bárányhús nélkül is finom volt a rostélyos. Az étkezés után elkezdődött az ismerősök felkeresése. Hozzánk is jöttek sokan, tiszteletüket téve Róza mama és anyám előtt. A bátyám is felkereste bolgár tanulóársait. Én csak jóval később, ügyvédként integrálódtam a bolgár közösségbe, de talán én kerültem kapcsolatba a legtöbbjükkel, amikor tíz éven át elláttam az egyesület jogsegélyszolgálatát.

Délután négy óra felé újra összeállt a horó kortánc, amelyben anyámmal újra részt vettem, ekkor már valamelyik bolgár lányismerőssémmel. Néhány kör megtétele után azonban kiálltunk a táncból, és hazaindultunk.

Otthon türelmetlenül várt bennünket Bogár és Picur. Bogár egy rövid szőrű pulikeverék volt, nevét piciny barna szeméről kapta, Picur pedig egy fekete kandúr. Ők ketten megosztották családunkat. Bogár gazdája az apám volt, a kandúr gazdája pedig én. Mivel kertés házban laktunk, a kertben tartózkodtak, de szabad bejárásuk volt a lakásba. Különösen nyáron ki-be jártak. A kutyát apám vitte sétálni, és amikor kertészkedett, akkor is ott tüsténkedett vele Bogár. A kert különböző sarkaiba ásta el a csontjait. Édesapám a kandúrral csak anyiban foglalkozott, hogy egymáshoz édesgesse az örök ellenfeleket, macskát és kutyát. Kiugró idomári képességről tett tanúbizonyságot, midőn néhány hét után a korban fiatalabb Bogárt sikerült lemondadni a macska megtámadásáról. Ehhez persze hozzájárult Picur számos karmolása is, amivel a kutyus orrába csapott. Hamarosan azonban szent lett a béke kettőjük között. Békésen simultak össze a cseresznyefa árnyékában. Bátyám, aki különösebben nem foglalkozott velük, egy nagy fotósorozatot csinált e meghitt pillanatokról. Édesanyám haszonelvűen viszonyult a háziállatainkhoz. Bogártól azt várta, hogy őrizze a házat, Picurtól pedig azt, hogy tartsa távol az egereket a kamrától. De azért őt is meghatotta a két háziállat ritka barátsága. Én különös viszonyban voltam Picurral. Nem én választottam őt, hanem ő engem. Mikor lehevertem a sarokrekamiéra olvasni, Picur lassan kikászálódott a fotelból és átmászott az én ágyamra, majd némi várakozás után rátelepedett a mellkasomra és elkezdett bariton hangon dorombolni. Letettem a könyvet és megsimogattam kockafejét. Ekkor Picur lassan kinyújtotta nyakát, és nedves orrával jobbról is, balról is megdörzsölte az államat. Szemét lecsukta, s közben még hangosabban dorombolt. Tavasszal sokszor több napra is elbarangolt. Mikor megjött, és kinyitottam az ajtót, szinte díszlépésben, méltósággal lépdelt be a lakásba, törzsét

az ajtófélfához dörzsölve. Mindezt annak ellenére tette ilyen büszkén, hogy a füle rojtosra volt tépve, itt-ott foltokban hiányzott a szőre.

*„Minden olyan napot elveszettnek kell tekintenünk, amelyen nem táncoltunk legalább egyszer.”
(Nietzsche)*

Az utcában, sőt az egész környéken mi voltunk a bolgár kisebbség, annak ellenére, hogy apánk magyar volt, mi pedig, a bátyámmal, Magyarországon születünk, és magyar állampolgárok voltunk. De a szomszédokkal anyámék tartották a kapcsolatot, így az egész családot bolgárnak könyvelték el. Gyerekkorunkban a többiek gúnyoltak is. Engem például „ela tuka” néven neveztek, holott ez a hívó szó azt jelenti: „gyere ide”. Róza mama hívott haza e szavakkal a rétről vagy a fáról, ebédelni vagy uzsonnázni. Az utca elején laktak a Benefyék, akik közül a családfő, Géza elmélyülten tanulmányozta a magyarok őstörténetét. Akárhányszor találkoztunk, rögtön rátért az onogurokra, ezzel bizonygatva, hogy a magyarok és bolgárok valaha egy népcsaládba tartoztak. Engem egy kicsit zavart, hogy csak erről volt hajlandó beszélni velem, de végül is vállaltam a bolgárságot. De azért, ha lehetett, elkerültem a vele való beszélgetést. Feleségével, a kövér Jutkával másról is lehetett beszélni. Ő csak akkor említette Bulgáriát, amikor sok-sok év után a bolgár tengerparton töltötték a nyári szabadságukat. Nagy elismeréssel szóltak a természeti szépségekről. E vonatkozásban a házunk tiszteletbeli konzulátusként szolgált. Aki Bulgáriába készült nyaralni, mind minket kérdezett tanácsokért. Hazatérve pedig beugrottak hozzánk élménybeszámolót tartani. Mindannyian el voltak ragadtatva. A váratlan és kellemes meglepetés hangján szóltak a nívós vendéglátásról. Sokkal rosszabbra számítottak egy balkáni államtól. Én, miután szavaikból kiéreztem a negatív előítéletet, próbaként megkérdeztem tőlük, mit gondolnak, mikor alapították az első bolgár államalakulatot. Szinte kivétel nélkül az 1300-as évekre tették, szemben a történelmi valósággal: 681-ben alakult meg az első bolgár cárság, két évszázaddal előbb, mint a magyar honfoglalás, és bő három évszázaddal előbb, mint a Szent István-i államalapítás. Mindenesetre még azok is lelkesedve meséltek bolgár nyaralásukról, akikkel csak köszönő viszonyban voltunk. Persze jólesett a dicséret, még ha arra maga Bulgária szolgált is rá. Nekem az összes közül a velünk szemben lakó Jóska bácsi véleménye tetszett, aki hajdanán dunai hajós volt, és így ismerkedett meg a bolgár kikötőkkel. Ő ismerte Lom városát is, ahol Róza mama született. Nagyon szorgalmas népként beszélt a bolgárokról. Meg Ruszéről is mesélt, az Al-Duna legnagyobb kikötőjéről. Jóska bácsi és felesége arról voltak ismertek az utcában, hogy nyugdíjából építkeztek. A Rácz Aladár utcában. Megvették a telket, majd beépítési kötelezettségük teljesítéseként lerakták egy száz négyzetméteres ház alapjait. Ezt követően évekig nem történt semmi. Csak a kertet művelték. Már termőre fordultak az általuk elültetett fák, mire a fogukhoz vert garasokból sikerült a pince felére egy ötven négyzetméteres, szegényes házikót felhúzni. Én tisztelettel elegy sajnálattal figyeltem értékteremtő vergődésüket, és beismertem magamban, hogy nem lennék képes ekkora lemondásra. Egyébként a mi családunkat is megkísértette a hétvégi telek megszerzésének

lehetősége. Törökbálinton parcellázták fel az egyik dombot, és nagyon kedvező feltételekkel lehetett volna megszerezni. De a művelési kötelezettség elriasztott engem és a bátyámat, hiszen ott volt nekünk a saját kertünk. Nem akartuk minden hétvégénket a telken tölteni. Az évtizedek alatt realizálható nyereség nem volt olyan vonzó, hogy áldozzunk érte. Volt elég munka a kertes házunk körül is. Édesanyánk sem szívesen vállalta az újabb kötelezettséget. Apám egyedül nem akart ilyen terhet a vállára venni, mivel el sem tudta volna látni a telket a sok külföldi utazás miatt. Ekkor fogalmazódott meg bennem a vágy a mind teljesebb élet után, ami kizárta, hogy egyetlen célt kövessék, még ha az a cél a gazdagodás is. A balatoni nyaraló sem hiányzott, hiszen így mindig máshol nyaralhattunk. Hol a déli, hol pedig az északi parton. De nyaraltunk Gárdonyban, a Velencei-tónál is, Róza mama bolgár barátnőjénél.

„A tánc a lélek rejtett nyelve.”

(Martha Graham)

Minden vasárnap tíz órakor sajátos szertartás kezdődött az utca elején. A földszint kettőből Hevesi úr előhozta Moszkvics gépkocsiját a szemközt bérelt garázsból, és megkezdte szakrális szerelését. A művelethez felvette kék overallját – amelyen soha nem volt olajfolt – és szintén kék tornacipőjét. Máskor mindig csak öltönyben, nyakkendőben lehetett látni. Valamelyik minisztériumban dolgozott, osztályvezetőként. Nem is barátkoztak az utcai lakókkal. Lányuk, a szőke Gabriella is több utcával távolabb élő barátnőkkel tartotta a kapcsolatot, akik ugyanolyan szépek voltak és előkelőek. Ezért aztán óvatosan közelítettük meg a helyszínt. Hevesi úr első dolga volt, hogy felnyitotta a motorháztetőt. Elénk tárult az autó szíve – a négyhengeres motor, benzin és légcsövek, amelyek ide-oda kanyarogtak. Hevesi úr minden csatlakozásánál ellenőrizte a bilincseket, ahol kellett, ott csavarhúzóval megerősítette. Aztán kiszedte az olajsintmérő pálcát, és egy fehér ronggyal akkurátusan letörölte, majd visszadugta. Rövid várakozás után újra kivette, és hosszasan szemügyre vette. Mi szájtátva figyeltük e varázslatos mozdulatait. Ezzel végezvén sorra kerültek a gyertyák. Speciális gyertyakulccsal kitekerte mind a négyet, megszemlélte őket, aztán egy drótkéfével megkefélte a hézagokat, és visszacsavarta őket a helyükre. Egy kék ronggyal megtörölte a hengerfejet. Kipróbálta az ékszíjak feszességét. Aztán levette a légszűrő kapcsos fedelét, kivette a papírszűrőt, és a nap felé tartva megvizsgálta, mennyire szennyes. Én szinte minden műveletnél oldalba böktém bátyámat, hogy „most mit csinál?”. Ő szintén megbökött, hogy hallgassak. Csak a nagyobb fiúk kérdezhettek Hevesi úrtól. Olyan, számomra ismeretlen dolgokat kérdeztek, hogy „Mennyit fogyaszt százon?” „Mennyi a végsebessége?” „Hány másodperc alatt gyorsul százra?” Hevesi úr kelleetlenül, de válaszolt a kérdésekre. Közben megtekintettük a műszerfalón lévő kilométerórát, az azon feltüntetett értéket. Ezalatt Hevesi úr elővette a rombusz alakú emelőt, eltessékelt minket a kocs oldalától, és megemelte a gépkocsit, hogy aztán egy gyékényt leterítve, aláfeküdjön. Ekkor már megsúgta a bátyám, hogy a kipufogót meg a kéziféket ellenőrzi. Ezután következett a legizgalmasabb része a szertartásnak, ugyanis megkért bennünket, hogy ellenőrizzük a fény-

jelzéseket. Beült a kormány mellé, és bekapcsolta a gyújtást. Ketten a kocsi elé álltunk, ketten meg mögé. Kórusban kiabáltunk, mikor valamelyik lámpa vagy éppen az index felgyulladt. Hevesi úr megköszönte a segítségünket, amire nagyon büszkék voltunk. Ezzel a szertartás véget ért. Már csak a próbaút volt hátra. Kettőnket kiválasztott, hogy vele mehetünk. Mindannyiunknak ez volt a leghőbb vágya. Mégis, a bátyám, mikor már másodszorra választották őt, a javamra lemondott a túráról. Nagyon hálás voltam érte, mert fantasztikus élmény volt autózni. Megjegyzem, máskor soha nem láttam Hevesi urat és családját az autót használni. Mintha csak „Sunday driver”, azaz vasárnapi autós lett volna.

Tizenöt évvel később így csodáltak meg minket, amikor Csillával és a bátyámmal egy 600-as Trabantot pakoltunk át egy 601-es kaszniba.

Az utca vége felé laktak Manyi néniék. Manyi néni volt az egyetlen háztartásbeli az utcában. Így aztán gyakran betért hozzánk egy kis beszélgetésre. Naprakészen tudta, mi történik a szomszédokkal. Kik várnak babát és hány hónapos a mama, kik válnak, hol van nagybeteg. De azt is tudta, miért van fel-túrva a mellékutca, kicserélődött a közért bérlője, a postán az ügyintéző hölgy nagymama lett. Manyi néni láncdohányos volt, így amint megjött hozzánk, már vittem is a hamutartót. Cigaretta tartó ujjai a niktintól megbarnultak. Férje, Sanyi bácsi gépészmérnök volt, és a kisebb meghibásodásokat segített megjavítani a háztartásban. Apám kertészszolgálatásokkal viszonzta szereléseit. Mégis szorongva kértük meg a javításra, mert ő rögtön szétszedte az egész berendezést. Egyszer a csöpögő kerti csapnak úgy nekiesett, hogy a tömítőgyűrű cseréje helyett új csaptelepet is kellett venni. Nem szerettem, amikor együtt jöttek vendégségbe hozzánk, mert ilyenkor Manyi néni állandóan lehurrogta a férjét, minden mondatát meghazudtolta, és közbevágott, amikor valamit el akart mondani. Mindenki tudta, hogy Kiséknél nőuralom van. Évtizedekkel később anyám nekem elmesélte, hogy Sanyi bácsi egyszer, amikor anyámat egyedül találta otthon, letámadta, de ő határozottan ellenállt.

Az utca lakói közt rejtett hierarchia feszült. A csúcson a Trianon után, a húszas-harmincas években betelepült lakók álltak. Volt köztük erdélyi menekült is, mint az aradi Bethlen család. Mögöttük az ötvenes években és a hatvanas évek elején beköltözött lakók következtek. Előbbieknek „kezicsókolommal” köszöntünk, a többieknek „csókolommal”. A hetvenes évektől költöztek az utcába a Kádár-korszak újjgazdagjai. Nekik csak „jó napot!” köszöntünk. Ők építették be az üres réteket kockaházaikkal és hivalkodó garázsokkal. A gyerekeiket autón vitték iskolába, edzésre, így nem volt kapcsolatuk az utca többi gyerekével.

Az utca közepe táján laktak egy fehér kocka-társasház földszintjén Kollárék, akik kivételként közismertek voltak. A férfi maszek villanyszerelő volt, s az egész környék háztartási gépeit javította. Súlyos csípőficamtól szenvedett, ezért vastagított talpú ortopéd cipőt viselt a jobb lábán. Bicegő járásáról messziről fel lehetett ismerni. Mégis alázatos viselkedése volt rá a legjellemzőbb. Nekünk, fiataloknak is előre köszönt. Ilyenkor felsőtestével mélyen meghajolt. Ez engem nagyon zavart, s fejbiccentéssel próbáltam viszonzni előzékenységét. A felesége is nagyon szerényen viselkedett. Olyan halkán beszélt, hogy alig lehetett hallani. Ő intézte férje vállalkozásának könyvelését és adminisztrációját. Amikor átvittem hozzájuk meghibásodott porszívónkat, többnyire vele találkoztam.

Ahogy kinyitotta az ajtót, erősen fűszerezett ételszag csapta meg az orromat. Ilyenkor bocsánatkérően szabadkozott, amiért nincs otthon a férje. Átvezetett a garázsból átalakított műhelybe, és átvette a gépet. A műhelyben forrasztások szaga terjengett. A megjavított porszívót a férfi hozta át, és anyámmal számolt el. Nagyon olcsón dolgozott, s anyámmal még alázatosabban viselkedett. Sokáig találgattam, miért ez a magatartás, s végül arra jutottam, hogy testi hibáján kívül az egyéni vállalkozása miatt fejezte ki együttérzését a bérből és fizetésből élőkkel, akiknek főnökük volt és blokkolóórák osztották be idejüket. Ő pedig a maga ura volt. Kislányuk, Mariann az apjára ütött, törekeny és sovány lány volt. Ő is visszahúzódo teremtés volt, alacsony teste rendkívül arányos.

Egy augusztus végi késő délutánon az előkertben üldögéltem, amikor Mariann hazafelé tartva elment a házunk előtt. Amint meglátott, megállt a kapu előtt, és tőle szokatlan módon lelkendezve újságolta el, hogy Bulgáriában töltötte szüleivel a nyarat. Bevallotta, hogy ezúttal volt először tengeren, és nagyon tetszett neki. Egy ideig a kerítésen át társalogtunk, de mivel éreztem, hogy sok mesélnivalója van, behívtam a kertbe, és egy fa alatt leültünk a padra. Szozopolban jártak, és elbűvölte őket a bolgárok vendégszeretete meg a tengerpart szépsége. Mariann három évvel volt fiatalabb nálam. Tizenegy éves kora ellenére nagyon tájékozott volt bolgár dolgokban. Ismerte a fővárost, tudta a bolgár pénznem, a leva árfolyamát. Tőlem érdeklődött a többi tengerparti üdülőhelyről.

Egyszer csak váratlanul megkért, hadd hajtsa a fejét az ölembe, mert elfáradt. Én előzékenyen összezártam keresztbe tett lábamat, és ő ráhajtotta fejét. Csukott szemmel ismételtette, milyen jó volt a tengeren. Én közben szőke haját simogattam. A lemenő nap vízszintes sugarai behatoltak az arcát borító pihék alá és láthatóvá tették azokat. Hosszú, meghitt perceket éltünk át. Ettől kezdve bizalmas kapcsolat alakult ki köztünk. Mindig örömmel töltött el bennünket, ha találkoztunk és megpusziltuk egymást. És ő rendre mesélt magáról. De kapcsolatunk ebben ki is merült. Én a bátyjának éreztem magam. A gimnázium után Mariann az Állatkertben helyezkedett el, gondozóként. Attól kezdve ritkábban találkoztunk, de a szereteteli viszony megmaradt.

Az utca díszei a Bauer lányok voltak, nagyság szerint Kati, Cila és Ági. Bár Kati volt a legidősebb köztünk, tizenkét éves, mégis önfeledten játszott velünk. Azonban amint anyám megjelent, Kati elszakadt tőlünk, és mint nő kezdett el beszélgetni anyámmal, az igazi nővel. Anyám partner volt ebben, és együtt eljátszották a kisgyerekekről gondoskodó anya szerepét. Kati ezért nagyon hálás volt anyámnak, és mikor az utcán találkoztak, már messziről kiabálta: „Szonja néni, Szonja néni!”

Egyszer hazafelé mentem a közértből, és megpróbáltam köpni, mint a felnőttek és az idősebb fiúk. Nem nagyon ment. Mégis újra és újra próbálkoztam. Ekkor mögöttem nevemen szólított Kati. Megálltam és bevártam őt. Hozzám érve kioktatott, hogy nem a köpködés tesz felnőtté, s egyébként is csúnya szokás. Megszégyenülten álltam előtte, de tanácsát örökre megfogadtam.

Cila, a középső Bauer lány az anyjától szőke haját és zöld szemet örökölt, és az alkata is törekeny volt, szemben a testvéreivel. Ő nem vett részt a fiús játékokban. Anyám ugyanúgy szót értett vele, mint Katival és Ágival, azzal, hogy a női hivatástudatot közvetítette feléjük. A szépséget, csábítást, a gyereknevelést és a háztartás vezetését. Erre volt igény.

A Bauer lányok gyorsan belenőttek a kamaszkorba. Attól kezdve felhagytak a tanulással, a hegedüléssel, és belevetették magukat a randevúzásba. A hegedülés egyébként sem ment valami jól nekik. Hamis nyivákolást lehetett hallani mindig az ablakuk alatt, amíg jártak zeneórára. Újabban bármikor is mentem ki az utcára, talákoztam valamelyikükkel, amint éppen randevúra indult vagy hazaért. Nagyon csinosan öltözködtek. A leginkább kihívó azonban miniszoknyájuk volt, amely láthatóvá tette formás lábukat.

Az odaadó párkapcsolatok hamar beértek. Alighogy leérettségiztek, rögtön férjhez mentek mind a hárman. A babák születése után aztán el is váltak. Ezután újra bizalmas lett a kapcsolatunk. Én soha nem felejtettem el, hogy négyéves koromban rábeszéltek, mutassam meg a fütykösömet. Persze én ragaszkodtam a viszonyához. Ez akkor felért a szüzesség elvesztésével. Nagyfiúnak éreztem magam.

Kovács Ferkó volt az utca nagy focidrukkere. A Fradinak szurkolt, és ha tehette, minden meccsére kiment, amit a fővárosban tartottak. Főleg a nagy rangadókra járt ki, mint a fő ellenfél, az Újpest elleni mérkőzésekre. Este aztán, még mindig felhevülten, mesélt a történekről. Sokszor előfordult, hogy a találkozó után a két szurkolótábor összeverekedett, szerencsére Ferkó ezekből kimaradt. De büszke volt arra, hogy szemtanúja volt a hírekben szereplő eseményeknek. Mi is érdeklődve hallgattuk, bár én túlzottnak találtam a Fradi iránti elkötelezettségét és részrehajlását. Ferkó később vadászpilóta lett, de az italozása miatt elvesztette állását, nem sokkal később pedig az életével fizetett az alkoholért. Még harmincon innen.

Szüleim kedvenc sportja, ha sportnak lehet egyáltalán nevezni, a műkorcsolya volt. Minden évben februárban az Európa-bajnokság, márciusban pedig a világbajnokság idején egy-egy hétig a tévéhez szegeződtek. Nagy élvezettel nézték a sudár és formás versenyzőket és a látványos figurákat. Én is leültem közéjük. Ez még akkor volt, amikor a Protapopov házaspár aratta sikereit. Engem a látványon kívül a táncosokkal kapcsolatos háttér-információk érdekeltek, meg a különböző nemzetek közötti párharc az érmekért. Mindig volt magyar versenyző, akinek szurkolni lehetett. Ilyen volt a mi Almássy Zsuzsina a hetvenes években, aki nemzetközi porondon is egyik legsikeresebb korcsolyázónk és megjelenésében is hagyományos magyar reklám volt. Éppen ezért bosszantott fel a riporter, amikor Zsuzsi egyik dobogóesélyes, szabadon választott kúrjének utolsó másfél percét úgy közvetítette, hogy kétségbeesve könyörgött Zsuzsinak – el ne essen. Szerintem ezzel mélyen megsértette Almássy Zsuzsit, akiről az úgynevezett malomkerék-forgást elnevezték, és aki a nemzetközi korcsolyasport élmezőnyéhez tartozott. Természetesen én is tudtam, hogy még a legjobb korcsolyázóknak is az elesés a réme, mégis felháborított e kishitúségről tanúskodó magatartás, ami persze a „megúszott” kúr után nagyképű lelkendezésbe csapott át. Ezzel a riporter amatőr szintre süllyesztette Zsuzsit, ami megbocsáthatatlan hiba, s egyben sport-nagyhatalmi ambícióinkat is meghazudtotta. Másnap előadtam ezen elméletemet anyámnak, aki logikus fejtegetésemre büszkén helyeselt, de érezte, hogy ez legyen a legnagyobb bajunk.

Egyszer azért megkérdeztem apámat, hogy neki van-e focicsapata, mire ő, mint ami magától értetődő, mosolyogva válaszolta, hogy a Kecskemét. Nevetve fogadtam a származásához való hűség e tiszteletre méltó jelét, de attól kezdve

én is figyeltem az újságokban a másodosztály állását. Később aztán apám kivitt egy kupamérkőzésre, amelyen a Kecskemét játszott egy pesti csapattal, és ki is kapott, de azért jó volt együtt eljátszani a szurkolást. Korábban csak Bulgáriában voltam meccsen, ahol a nagybácsikám elvitt a Lom–Vidin találkozóra. A tűző napon nem éreztem magam igazán jól. Valójában soha nem voltam igazi szurkoló. Szerettem a jó meccseket, a szép gólokat, de nem tudtam magamból kikelve üvöltözni. Mindig végignézttem a világbajnokságokat. A mérkőzés elején választottam csapatot magamnak, akinek szurkoljak, de ha kikapott, nem dőlt össze a világ. Sőt, ha az én csapatom több góllal vezetett, én azt kívántam, hogy az ellenfélnek sikerüljön belőni a becsületgólt. Így aztán, sokszor a meccs közben felcseréltem a favorizált csapatot. Különleges világnap volt, amikor nagy ritkán, a magyar válogatott Bulgáriával mérkőzött meg. Ilyenkor aztán elszabadult az évődés apám és anyám közt. Egymásra licitálva ócsárolták a másik nemzeti válogatottját. Én egyik alkalommal, némi hezitálás után, azt javasoltam nekik, hogy a meccs eredményétől tegyük függővé az étrendünket. Ha a bolgárok győznek, akkor bolgár konyhát vezessünk, ha a magyarok, akkor a magyaros ételek legyenek túlsúlyban. A nagy meccs végeredménye egy-egyest döntetlen lett, így aztán maradt a korábbi győzelem konyhája.

„A táncban a lélek mintegy megszabadul a rögtől, s látható ritmikában fejezi ki magát.”

(Hevesi Sándor)

Egy évvel édesapám hetvenöt éves korában bekövetkezett, gégerák okozta halála után megkérdeztem édesanyámat, hogy az ügyvédi irodámmal felköltözhetek-e apám szobájába. Cserébe vállaltam a napi bevásárlást, a gyógyszerek beszerzését és havonta a szupermarketes bevásárlást, autóval. Édesanyám örömmel tett eleget kérésemnek, mivel apám halála óta nagyon egyedül volt, és az egészségi állapota is megromlott. Elhatalmasodott rajta a cukorbetegség, és a lábai is cserbenhagyták. Így aztán visszaköltöztem a szülői házba az irodámmal.

Egyszer, hazafelé menet, az 5-ös busz végállomásán várakoztam, hogy a Logodi utcába menjek, a családomhoz. Váratlanul eszembe jutott, hogy egyik kollégám megígérte, még aznap faxon elküld egy ingatlan szerződéstervezetet, amelyért be kellett ugorjak az irodába. Ehhez annyit kellett tennem, hogy huszonöt méterrel előrébb a 8-as buszra szálljak. Magam is meglepődtem, milyen kis rádiuszban élem az életem. E két busz végállomása sokáig a Március 15-e téren volt. A kört, vagy inkább a háromszöget az 59-es villamos vonala zárta le.

Fiatal koromban, amikor az utolsó, éjszakai járattal igyekeztem haza, döntöttem a busz felfelé a Hegyalján, és mindig egyedül voltam az, aki a Lejtő utcánál leszáll. Emiatt lelkiismeret-furdalásom volt, amiért megszakítom a sofőr száguldását, s egyben irracionális félelem kerített hatalmába, mi lesz, ha csak én miattam nem áll meg. Ma is eszembe jut ez az érzés hasonló esetben, és megmosolygom huszonéves magamat. De azért mindig eszembe jut.

Beléptem apám szobájába. A félig leeresztett redőny résein a délutáni nap-sugár csikosan világította be a bútorokat, és láthatóvá tette a finom port, amely belepte a szobát. Anyám semmihez sem nyúlt, mindent úgy hagyott, ahogy apám kórházba kerülése napján volt. A behemót íróasztal lapjának felén szobanövények zsúfolódtak. Aszparágusz, begónia, fikusz, bromélia és jácint. Az asztal másik felén több év asztali naptárai sorakoztak, amelyekben apám a kerti növények állapotáról és az időjárásról írt be jegyzeteket, apró gyöngybetűkkel. Az utolsó bejegyzés november 18-ára keltezett. Ekkor került a kórházba, ahol egy hétre rá elhunyt. Az íróasztal melletti ablakpárkányon egy metszőöllő emlékeztetett a szőlőre és a barackfákra. A heverő lábánál volt apám fapapucsja, amely a lábujjaknál fényesre csiszolódott. Maga a heverő a csípő táján behorpadt. A falvédőt tartó minden szögön lógott valami dísz. Egyiken egy minibocskor, a másikon ezüstkorong meg kicsiny kukoricacsövek. A dohányzóasztalon még ott voltak a gyógyszerek üres dobozai meg egy vizespohár. Apám, amikor orvosságot vett be, soha nem itta ki a poharat, hanem az utolsó kortyot meghagyta és a mosdóba lötytyintette. A fali polcokon sorakoztak a bolgár és magyar szakkönyvek, köztük Bulgária piros könyve a kihalófélben levő állatokról és apám művei több példányban. Egy külön polcon voltak a szótárak. A nagy nemzetek szótárain kívül a szerb, a horvát, lengyel, román és cseh. Köztük volt egy olaszszótár is, amely szüleim 1976-os itáliai útjára emlékeztetett. A polcok szélein vázák, kőkristályok és egy türkmén fejfedő díszelgett. A szobában minden apámra utalt. Ez volt az igazi ravatala.

Leültem az íróasztalhoz, és kihúztam a középső fiókot. Gondosan kihegyezett HB jelű Koh-i-noor ceruzák és különböző alakú vonalzókat húzódtak meg a fiókban, meg egy elefántos radír. A bal oldali sarokban egy vaskos dosszié, befőttesgumival összefogva. Óvatosan kibontottam, és átnéztem a tartalmát. Apám személyes okmányai sárgállottak a mappában. A születési anyakönyvi kivonat, a házassági anyakönyvi kivonat, bolgár és magyar nyelven, az egyetemi lecke-könyv, és sok újságkivágás, amelyet apám írt, vagy róla szólt. Egy fekete-fehér fotót is találtam apámról és Nagy László költőről a bulgáriai évekből. A dosszié alatt egy bélyegalbum búj meg, amelyet a krakkói Jagello Egyetem alapításának századik évfordulójára kiadott bélyegsorozat töltött meg.

Hozzákezdttem az íróasztal legszükségesebb átrendezéséhez. A növényeket gyorsan kivittem a verandán zöldellő társaikhoz, a filodendron és a kaktuszok közé. Bosszankodva vettem észre, hogy az íróasztalt borító falemez hullámos lett a nedvességtől. Szerencsére a növények helyére kerülő monitor és faxos telefon eltakarta az egyenetlenségeket. A naptárakat az íróasztal mögött levő szekrény fiókjába helyeztem el, ahol már több évjárat anyaga gyűlt. A ceruzákat, vonalzókat alulról a második fiókba tettem át, s helyükre kerültek a pecsétjeim meg az ügyvédségre vonatkozó okmányaim. A bejárattal szemközti falon apám nagybátyjának naiv festményei lógtak, és Bulgária reliefes domborzati térképe. A térképhez nem nyúltam, mert nagyon tetszett nekem, meg aztán az ügyfeleim negyede a bolgárok köréből került ki. A falusi életképeket ábrázoló festményeket azonban az évek során kicseréltem kortárs festményekkel. Az én szobámban ezt meg is tehettem, mert anyám teljes mértékben átengedte nekem. Ez nem vonatkozott a hallban levő fotókra, amelyek ősgaléria funkcióját töltötték be mintegy ötven éven keresztül.

Egyszer aztán egy kortárs galériában vettem két festményt, egy tűzzománc bohócot és két rézkarcot. Mikor leszállították, izgatottan mutattam be az új szerzeményeket anyámnak, hogy mit szól hozzájuk, s közben találgattam, hova helyezzem el őket. Édesanyám hosszasan tanulmányozta a képeket, majd megdicsért, hogy jól választottam. Aztán hosszan tartó hallgatás következett, miközben újra és újra megszemléltek a képeket. Egyszer csak édesanyám, megtörve a csöndet, megszólalt, hogy vegyem le a veranda boltívének jobb oszlopán lógó fotót, amely apámat ábrázolta piarista érettségije alkalmából, és tegyem a helyére a firenzei Ponte Vecchiót ábrázoló festményt. Én kérdőn, tágra nyílt szemmel tekintettem anyámra, hogy tudja-e, mit mond, de ő határozottan bólintott a fejével. A szívem a torkomban dobogott, amikor lekasztottam az apámat tizennyolc évesen megörökítő fotót. Ezután anyám a boltív bal oszlopára mutatott, ahol a saját, bolgár népviseletbe öltözött, egész alakos fotója díszelgett, és oda rendelte a *Szerelmespár rózsával* című festményt. Én, megerősítésre várva, újra meredten a szemébe néztem, de ő szemét lehunyva, bátorítóan biccentett a fejével. E két festmény is alapvetően megváltoztatta a hall atmoszféráját, de anyám folytatta. Rámutatott az oldalfalon levő fotóra, amely őt ábrázolta, ahogy a karjában tartja pár hónapos bátyámat. Ekkor már szóvá tettem, hogy hiszen ez a legszentebb téma: anya gyermekével, de ő elszántan mutatott a bohóczra, hogy azt tegyem a helyébe. Ezután már csak a bátyám első elemis, egyenruhás és sapkás képe következett, valamint a ket-tőnket ábrázoló fotó, amikor én még csak hat hónapos voltam. A helyükre a *Holland úr* és a *Múltba révedő* című rézkarcok kerültek. A hall bejáratánál volt a Róza mamát és anyámat fiatalon lencsevégre kapott fotó. Helyére a szintén Gulyás László festette *Nemes* című festmény került. Mikor végeztem a cserékkel, behuppantam a fotelba, és szinte megbabonázva néztem körbe a teljesen megváltozott hangulatú szobában. Hátalatt szemmel néztem anyámra. Ő felállt, odajött hozzám és megcsókolta a homlokomat. Soha életemben nem éltem át ekkora katarzist.

*„Lehet-e nagyobb boldogság a Földön,
mint az angyalok táncát utánozni?”*

(Baszileiosz)

Bátyám telefonált, hogy ne az öregek otthonába menjek, hanem a váci kórházba, mert anyám állapota hirtelen megromlott. Két nappal korábban mentem hozzá, mint ahogy terveztem. A 205-ös kórteremben feküdt anyám egy oldalrácsos ágyban. Nem ismert fel. Én megfogtam a kezét, és hosszán megcsókoltam. Aztán sajátos monológba kezdtem. Meséltem magamról, az unokákról. Néha elhallgattam, hogy az arcáról leolvassam, érti-e, amit mondok, de ő csak nézett rezzenés nélküli tekintettel, így hát folytattam az egyoldalú párbeszédet. Egyszer csak úgy éreztem, mintha csókra nyújtaná a kezét. Örömmel öleltem magamhoz ráncos kezét, és többször meg is csókoltam. Ez volt az egyetlen érintkezés a nála eltöltött fél óra alatt.

Alig telt el három nap, bátyám értesített, hogy édesanyánk elhunyt.

Soha semmivel be nem tölthető űrt hagyott maga után az életemben.

Dudás Attila Alexanderként születtem 1956-ban, Budapesten, a kos jegyében. Négykilós születési súlyommal igencsak meggyötörtem bolgár származású édesanyámat. Nyolcéves koromtól írok verseket. Az Arany János Gimnáziumban értem 1974-ben. A tizenegy hónapos kalocsai katonáskodás után az ELTE jogi karán szereztem diplomát. Két évig „szabadúszóként” újságírással és műfordítással kerestem kenyerem. 1982-ben nősültem, s ezzel egyidejűleg jogi pályára

léptem. Húsz évig voltam ügyvéd Budapesten. Az elektronikus ügyvédség bevezetésekor, 2008. július 1-jével kiléptem az ügyvédi kamarából. Újra írással kezdtem foglalkozni. Az *Anyám emlékére* című írásom az első zsenyémmé, amely megjelenik. A kéziratról az alábbi lektori vélemény született: *„Egyrészt nagyon érdekes kortörténeti és művelődéstörténeti szempontból, másrészt viszont nagyon személyes, intim visszaemlékezés”* (Borus Judit, író, szerkesztő).

Napkút Kiadó Kft.
1043 Budapest, Tavasz u. 4.
Telefon/fax: (1) 225-3474
Mobil: (70) 617-8231
E-mail: napkut@gmail.com
Honlap: www.napkut.hu

Felelős kiadó: Szondi György
Szerkesztő: Prágai Tamás
Szöveggondozó: Kovács Ildikó
Tördelőszerkesztő: Szondi Bence
ISSN 1787-6877
ISBN 978 963 263 270 1